

คุณค่าของมนุษย์ใน เวลาในขวดแก้ว

ประภัสสร เทวิฑูตเป็นนักเขียนที่มีผลงานเป็นที่ชื่นชมและได้รับความนิยมจากผู้อ่านจำนวนมาก เห็นได้ชัดจากการติดอันดับ 1 ใน 10 นักเขียนในดวงใจของนักอ่านปี 2540 ที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต(สวนดุสิต โพล)สำรวจไว้ (พิมพ์วรรณ วิมุต, 2540 : 6-8) นวนิยายที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของประภัสสรเห็นจะเป็นเรื่อง เวลาในขวดแก้ว ที่สร้างสถิติใหม่ในวงการวรรณกรรมด้วยการพิมพ์ซ้ำถึง 31 ครั้งภายใน 15 ปี (ผลสำรวจเมื่อปี 2543) นักวิชาการทางสังคมศาสตร์คือฉัตรบุษย์ บุญมี ได้สำรวจทัศนคติของคนไทยทั่วประเทศในด้านสังคม การเมือง และวัฒนธรรมเมื่อปลายปี 2542 พบว่า “นวนิยายเรื่องนี้เป็น 1 ใน 5 นวนิยายไทยที่มีผู้นิยมอ่านมากที่สุด” โดยผู้อ่านส่วนใหญ่อยู่ในวัย 18-29 ปี (อ้างถึงในพงษ์พันธุ์ ชมภูเพชร, 2543 : 7) เวลาในขวดแก้วยังได้รับคัดเลือกเป็น 1 ใน 20 เรื่องของวรรณกรรมไทยแห่งยุค และได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษโดยมาแตต บาร์จ (ฉุบ พันจันทร์, 2545 : 48)

นวนิยายส่วนใหญ่ของประภัสสรจัดเป็นงานซาติริหรือที่เรียกว่าเบตต์เชดเดอร์ แต่ลอคจำหน่ายและขานรับนิยมของผู้อ่านก็ไม่ใช่ว่าเรื่องบ่งชี้คุณภาพของงานเสมอไป ดังกล่าวได้ว่า “การที่จะเอาความนิยมชมชอบของผู้อ่าน และจำนวนของหนังสือที่ขายได้มาวัดคุณค่าทางวรรณคดีนั้นเป็นสิ่งที่เป็นอันตราย...” (เจตนา นาควัชร, 2542 : 84) เพราะหนังสือที่ขายดีอาจมิได้มีคุณค่าทางปัญญามากกว่ากระสุนอารมณ์หรือสนองตอบความสนุกสนานเพียงชั่วครู่คร่าวอย่างไรก็ตาม มีข้อเท็จจริงอีกส่วนหนึ่งว่า บทประพันธ์หลายเรื่องของประภัสสรได้รับรางวัลต่อเนื่องกัน คือ ตมาพันธ์องค์กรเพื่อพัฒนาหนังสือและการอ่าน พ.ศ. 2541-2542 ได้คัดเลือกให้นวนิยายเรื่อง อานาจ(2526) เวลาในขวดแก้ว(2533) เด็กชายมะฮิวัลย์(2530) ลอคลายมังกร(2533) ของมอนโบนั้น...ที่เขื่อนฝายมทูน(2534) หิมายาฮัน(2537) และ อานาทอง(2541)เป็นหนังสือดีสำหรับเด็กและเยาวชน ส่วนคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการก็ได้คัดเลือกให้นวนิยายของเขาหลายเล่มได้รับรางวัลในการประกวดหนังสือดีเด่น คือ อานาจ(2526) ลอคลายมังกร(2533) ของมอนโบนั้น...ที่เขื่อนฝายมทูน (2534) หิมายาฮัน (2537) และ อานาทอง (2541)ได้รับรางวัลชมเชย เด็กชายมะฮิวัลย์ (2530) และ จีต (2531) ได้รับรางวัลดีเด่น จึงกล่าวโดยย่อได้ว่า ผลงานเหล่านี้คงไม่ได้เป็นเพียงสิ่งบันเทิงใจ แม้ว่าจะไม่ถึงขนาดที่ “ผู้อ่านต้องตั้งใจอ่าน บางครั้งต้องอ่านหลายเที่ยวจะได้รส จึงจะซาบซึ้ง จึงจะเข้าถึงแก่น อ่าน

แล้วชวนให้คิด ชวนให้พิจารณาวิเคราะห์” เช่นวรรณกรรมเอกที่มีชีวิตข้ามยุคสมัยอย่างนิทาน (เจดนา : 84) หากงานของประภัสสร์ก็เป็นศิลปกรรมซึ่งสร้างขึ้นอย่างประณีตด้วยภาษาและความคมคายทางความคิด ให้ความสำคัญกับความหวังและความไม่ฝันของมนุษย์ที่จะนำพาคนไปสู่จุดมุ่งหมาย โดยไม่มองข้ามปัญหาของคนยุคใหม่

ในบทนี้ผู้วิจัยจะ ได้พิจารณาประวัติของประภัสสร์เพื่อจะได้เข้าใจการสร้างสรรค์ความคิด ในประสบการณ์ของผู้แต่งและวิเคราะห์บทประพันธ์ในขอบเขตที่ศึกษาในลำดับต่อไป

ประวัติโดยสังเขปของประภัสสร์ เทวีกุล

ประภัสสร์ เทวีกุลเกิดที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2491 บิดาเคยรับราชการตำรวจ ก่อนจะออกมาเป็นนักหนังสือพิมพ์แล้วเปลี่ยนมาทำละครเวทีที่เฉลิมบุรี ประภัสสร์เกิดและเติบโตมาในบ้านย่านเสาชิงช้าในตรอกศิริพงษ์ที่ “ทั้งครอบครัวนั้นมีแค่บ้านของคนจีน” ยกเว้นเพียงบ้านของเขาเพียงหลังเดียว เขาจึงคุ้นเคยกับวิถีชีวิตแบบชุมชนชาวจีนก่อนจะย้ายไปอยู่ที่อื่นเมื่ออายุประมาณ 12-13 ปี (“ในความเงียบขรึมของ...ประภัสสร์ เทวีกุล”, 2539 : 69) ชีวิตวัยเด็กที่แวดล้อมด้วยคนจีนอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สร้างแรงบันดาลใจในการเขียนนวนิยายเกี่ยวกับคนจีนและคนไทย เชื้อสายจีนหลายเรื่อง เช่น ลอคลิตมังกร ขอมอนโบนัน...ที่เขอพยพยามทอน และ จึงตั้งคั้งที่เขาให้สัมภาษณ์ว่า “สมัยเด็กๆ บ้านผมอยู่ในตรอกแถวเสาชิงช้า ตรอกนั้นทั้งตรอกมีบ้านผมที่เป็นคนไทยอยู่หลังเดียว นอกนั้นเป็นจีนหมด เราที่รู้ดีกว่านี่เพื่อนก็เป็นคนจีน มีญาติเป็นคนจีน แล้วเขาก็รักเราเหมือนลูกหลาน มีอะไรก็แบ่งกันกิน เราจึงซึมซับถึงวัฒนธรรมของจีนได้มาก” (“ประภัสสร์ เทวีกุล”, 2536 : 36)

ประภัสสร์เขียนหนังสือจนสำเร็จมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนสาธิตวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ต่อที่อำนวยการวิทยุ พาณิชยการราชวิถี และเขียนที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงอีก 3 ปี จึงเข้ารับราชการที่กระทรวงการต่างประเทศ ได้ทำงานในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศเยอรมัน ก่อนจะได้ทุนไปศึกษาต่อที่ออสเตรเลีย 9 เดือน แล้วกลับมารับราชการในตำแหน่งเจ้าหน้าที่การทูตต่อจนถึงปัจจุบัน (“ประภัสสร์ เทวีกุล”, 2536 : 29-30,33)

การได้รับการปลูกฝังด้านการอ่านจากบิดามารดาตั้งแต่เด็กทำให้ประภัสสร์ ได้รู้จักวรรณกรรมแบบฉบับอย่าง โคลงโดกนิตี นิธิคตะเฉงพ่าย ราชสิริราช สารกั๊ก และ เวลาค จนไปถึงบทของเจ้าได้หลายบท (ประภัสสร์ เทวีกุล, 2544 :34) น่าสังเกตว่า วรรณกรรมที่เป็นเอกทั้งในเรื่องภาษาและปัญญาเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการสร้างงานของประภัสสร์ไม่น้อย ดังที่เขาให้ยอมรับว่างานเหล่านี้ทำให้ “รู้สึกได้ถึงสภาพจิตใจของคนสมัยก่อนที่มองโลกและมีความคิดซับซ้อน ไปมอง

ชั้นเดียว“(ปลาน้อยในสายธารวรรณกรรม”, 2534 :7) การอ่านหนังสือยังให้ความพึงใจที่ผู้อ่านได้ “อยู่ในโลกของความคิด...ต้นกับความคิด” นอกจากนี้ การได้อ่านหนังสือได้ขานมากก็ยังเป็นผลดีต่อการใช้ภาษา เขาเห็นว่าภาษา“เป็นสิ่งสำคัญ...เป็นตัวแทนความคิดของผู้เขียนออกมา... เป็นสิ่งที่แสดงเจตจำนงของผู้ใช้”(ประภัสสร เสวิกุล, 2544 : 35) วรรณกรรมแบบฉบับที่ได้ค้นคว้ามาตั้งแต่บัดนี้จึงมีส่วนช่วยสร้างรากฐานทางปัญญาและทักษะทางภาษาให้เขาได้ไม่น้อย

นอกจากประสบการณ์จากการอ่านแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการสร้างงานก็คือ จินตนาการ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ทั้งสองสิ่งนี้เขาเห็นว่า “ต้องมีความสมดุลกัน” งานเขียนจึงจะ “มีความบันเทิงและ...น่าอ่านในขณะเดียวกัน”(ประภัสสร, 2542 : 24) มีผลงานหลายเรื่องของประภัสสรที่สร้างขึ้นมาจากจินตนาการประกอบกับข้อมูลที่เขามีและหาได้จากสื่อต่างๆ อาทิเรื่อง อานาจ และ ชีต ที่ได้จากประเทศแถบลาตินอเมริกา หรือแอฟริกาเหนือ เรื่องเหล่านี้เริ่มขึ้นจากความสนใจประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจที่กระตุ้นให้เขาพยายามหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆมาศึกษาจนเข้าใจ แล้วสร้างตัวละครซึ่งมีชีวิตเหมือนกับข้อขัดแย้งที่โยงกับข้อมูลดังกล่าว (“ประภัสสร เสวิกุล”, 2536 : 33-34)

ชีวิตนักเขียนของประภัสสรเริ่มจากการเขียนกลอนในช่วงวัย 15-16 จนเขียนเรื่องสั้นเรื่องแรก “หอมกลิ่นคอกวัว” ลงพิมพ์ในหนังสือ เทืองนคร ซึ่งเป็นนิตยสารรายเดือนเมื่อปี 2513 จากนั้น ประภัสสรได้เขียนเรื่องสั้นอย่างต่อเนื่องและหลากหลายแนว ดังหนังสือรวมเรื่องสั้นเล่มแรก กลิ่นน้ำและกลิ่นน้ำมันคอกวัว(2517) และเล่มต่อมาคือ รุ่งคอกหญ้า (2525) ชื่นไม้ (2527) เรือกระต๊าก (2529) (“ปลาน้อยในสายธารแห่งวรรณกรรม”, 2534 : 6) นวนิยายเรื่องแรกของประภัสสรคือ อานาจ ตีพิมพ์ในปี 2526 จนถึงปัจจุบัน ประภัสสรยังคงเขียนนวนิยายลงพิมพ์ในนิตยสารต่างๆอย่างสม่ำเสมอ

นักเขียนที่ประภัสสรชื่นชม ได้แก่ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และหม่อมเจ้าอากาศคำสิงห์ วิชิพัฒน์ เขาเห็นว่าท่านแรกสามารถ“ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย อ่านแล้วสนุก มีอารมณ์ขัน มีความเฉลียวฉลาดแทรกอยู่ในงานเขียน” ส่วนท่านหลัง “สามารถสร้าง ความกระตือรือร้นให้แก่คนอ่านได้ด้วยใจของวรรณศิลป์”(ประภัสสร เสวิกุล, 2544 : 35-36) ดูเหมือนว่า ประภัสสรเองได้พยายามที่จะสร้างงานวรรณศิลป์ที่สื่อคุณค่าของความเป็นมิตรระหว่างบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันหลายระดับ งานของเขาจึงมักได้รับคำชมว่าให้กำลังใจ ประณีประนอมและทะนุถนอม เมื่อพิจารณาคุณค่าของผู้แต่งเมื่อตีพิมพ์หนังสือที่อาจถือว่าเป็นคำสนทนากับผู้อ่าน พบว่าประภัสสรมีความเชื่อมั่นในคุณค่าของความหวังและความดีงามในจิตใจมนุษย์ ทั้งนี้โดยมิได้ถือปิ่นแต่ด้านสวยงามของชีวิตเพียงอย่างเดียว เขาเห็นว่าไม่ว่าจะมีปัญหาร้ายแรงเพียงใดมนุษย์ควรมีความเชื่อมั่นที่จะเอาชนะปัญหาและยิบหนัดได้ด้วยตนเอง สิ่งที่เขามุ่งมั่นจะสื่อสารกับผู้อ่านปรากฏใน “คำนำผู้เขียน” ของนวนิยายเรื่อง เส้นความรักฉันไว้โน้ลเซอ (2543) ซึ่งประภัสสรได้ใช้โวหารกระตุ้นให้หันถึงคุณค่าของความหวังและการต่อสู้

เมื่อเขากล่าวถึงต้นบานบุรีที่ถูกโยนทิ้งอย่างไร้ค่า แต่กลับห้อยรากเจริญงอกงามผลิดอกเหลืองอร่ามขึ้นมาใหม่ เพื่อแสดงความจริงของชีวิตว่า "ชีวิตก็เป็นอย่างนี้ ไม่มีใครรู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดอะไรขึ้น แต่การผ่านพ้นอุปสรรคที่ไม่คาดคิดเหล่านั้นย่อมทำให้เรากลับแกร่งและเข้าใจความจริงของชีวิตมากขึ้น" ต้นบานบุรีที่ยืนหยัดขึ้นมาผลิดอกอันงดงามได้ใหม่จึงเป็นเสมือนตัวแทนของมนุษย์ที่ไม่ย่อท้อต่อโศกชะตาอันเลวร้าย หากแต่ต้องมานะฝ่าฟันเพื่อสร้างโอกาสที่ดีให้แก่ตัวเองด้วยความหวังและความมุ่งมั่น ตลอดจนต้องกล้าให้สัมภาษณ์ของเข่ว่า ชีวิตต้องเผชิญกับปัญหาอย่างไม่ย่อท้อ ผู้ที่มีปัญหาต้อง "สู้ต่อไปและไม่ควรระอมน้ำตาแต่ต่อการถูกกำหนดชะตากรรมโดยบุคคลภายนอก" เขาเห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การเข้าใจธรรมชาติย่อมมีถ่วงช่วยให้อำนาจมนุษย์ได้เช่นกัน ปรัชญาของเขาเป็นปรัชญาที่มีนัยะเชื่อมโยงกับธรรมชาติมันเอง ("ประภัสสร เสวิกุล", 2536 : 36,49) งานเขียนของประภัสสรจึงมีลักษณะเด่นที่มักเสนอภาพชีวิตด้วยสายตาของคนที่มีมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ

ปัจจุบัน นอกจากตำแหน่งเจ้าหน้าที่การทูตในกระทรวงการต่างประเทศแล้ว ประภัสสรยังดำรงตำแหน่งนายกสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยประจำปี 2544-2546 และ ปี 2546-2548 เขายังมีผลงานลงพิมพ์ในนิตยสารหลายฉบับอย่างสม่ำเสมอ ในอนาคต ประภัสสรตั้งความหวังไว้ว่าจะทำงานเชิงปรัชญามากขึ้น เขาต้องการถ่ายทอดเรื่องยากๆ ให้คนรุ่นใหม่เข้าใจได้ง่ายและสนุก เช่นเดียวกับงานของนักเขียนที่เขาชื่นชอบอย่างหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (ประภัสสร เสวิกุล, 2544 : 35)

เวลาในขวดแก้ว

1. บริบททางสังคมและบริบททางวรรณกรรม

เวลาในขวดแก้วตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสายทิพย์ในปี 2527 เมื่อนิตยสารสายทิพย์เลิกกิจการก็ลงพิมพ์ต่อที่นิตยสาร นริ จนจบ แล้วจึงตีพิมพ์รวมเล่มในปลายปี 2528 ประภัสสร เสวิกุล(2534 : "คำนำจากผู้เขียน") กล่าวถึงเนื้อหาของเรื่องนี้ว่า "เป็นการเก็บวันเวลาช่วงหนึ่งของวัยรุ่น 4-5 คน ในช่วงก่อนและหลังเดือนตุลาคม 2519 ที่เพิ่งผ่านพ้นหนทางอันขรุขระคดเคี้ยวไปสู่จุดที่แต่ละคนจะต้องเลือกวิถีชีวิตของตนเอง..." นำสนใจว่า ในขณะที่ประภัสสรซึ่งผ่านพ้นวัยรุ่นมากกว่า 10 ปีแล้ว ได้เลือกมันเหตุการณ์ช่วงนี้เพื่อบอกเล่าถึงถึงใจ

ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วในบทที่ 2 ว่า ระหว่างปี 2516-2519 มีความขัดแย้งของนักศึกษาประชาชนฝ่ายก้าวหน้ากับฝ่ายขวา จนผู้นำขบวนการ นักรักศึกษาถูกลอบสังหาร กระทั่งมีการล้อมปราบกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกิดการนองเลือดขึ้นอีกครั้ง

ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519¹ ประภัสสร์ เสวีกุลเป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่ได้รับแรงกระแทกจากเหตุการณ์นั้น เขากล่าวถึงความรู้สึกในครั้งนั้นว่าทั้งตกใจ เสียใจ และเกือบจะสิ้นหวัง เขาคิดคำตามว่า "ทำไมถึงได้ทำกันได้ถึงขนาดนี้..." ความสิ้นหวังของเขามาจากความแตกสลายของประชาธิปไตยที่ผู้คน "ทุ่มเทแรงใจลงไปมากแล้ว อดุก็ยังมีคนมาท้วงติงนี่เอง..." ("ประภัสสร์ เสวีกุล", 2536 : 35) คงปฏิเสธไม่ได้ว่าประสพการณ์นี้โดยอ้อมคงสร้างแผลในใจเขาไม่น้อย ในเมื่อถ้อยที่ถูกลคนไทยเช่นฆ่าอย่างโหดร้ายทารุณนั้นเป็นชาวชน ผลกระทบที่น่าตระหนกนี้ทำให้ฉัน ตัวเอกของเวลาในขบวนการหัวก้าวหน้าว่า "ผมไม่เคยรู้ว่าตัวเองผ่านวันเวลาเหล่านั้นมาได้อย่างไร... ไม่เคยรู้แม้กระทั่งว่าเรา... สูญเสียอะไรไปบ้างในช่วงเวลาเหล่านั้น เพื่อที่จะมีชีวิตอยู่มาจนถึงวันนี้" (ประภัสสร์ เสวีกุล, 2534 ค : 261)

เมื่อเวลาในขบวนการหัว เริ่มลงพิมพ์เป็นตอนๆ ในนิตยสาร ความดีศรีอยุธยา การเมืองได้คลี่คลายไปมากแล้ว พร้อมกับที่กระแสการรวมเพื่อชีวิตตกลง แค้นที่เขียนจากวิกฤตการณ์และความสูญเสียก็สร้างเนื้อหาทางปรัชญาแก่นางวรรณศิลป์หลายเรื่อง เป็นค้นว่า นวนิยายคำพิพากษา (2524) ของชาติ กอบจิตติ และ ตะกวดกับคนหมู (2526) ของนิคม ราชชา นับเป็นความเคลื่อนไหวสำคัญในวงการวรรณกรรม² สำหรับประภัสสร์ เขาได้ถือสารว่า ความสูญเสียเป็นประสพการณ์นำผลจิตใจของบุคคล แม้ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ทางการเมือง โดยเฉพาะช่วงก่อนวันที่ 6 ตุลาคม จิตใจอันกระทบกระเทือนของตัวละครเชื่อมโยงกับความรักระหว่างเพื่อนรวมถึงความรักฉันหมู่สาว เนื้อหาเช่นนี้แม้ไม่อาจจัดเป็นงานที่เรียกว่า "วรรณกรรมแห่งความสำนึกเชิงสังคม" แต่ก็ชวนให้ขบคิดและเรียกร้องให้ผู้อ่านใส่ใจต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสังคมที่มีความซับซ้อนหลากหลายมุม โดยเฉพาะการเน้นความสำคัญของครอบครัวและพัฒนาการทางอารมณ์ของสาวชนที่มีตัวละครคือ นัตและเพื่อนๆเป็นตัวแทน

นัตและเพื่อนๆแม้มีวิถีชีวิตต่างกัน ก็มีความห่วงใยทุกข์สุขของกันและกันเสมอ ไม่ว่าจะเป็นเอกผู้กล้าแกร่งกับการเขียน ชัยที่มักถูกมองว่าไม่เอาถ่าน ป้อมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมือง และนัตที่กำลังมีปัญหาชีวิตเมื่อที่บ้าน โดยเฉพาะนัตและป้อมที่ต่างมีความใฝ่ฝันและคอยช่วยเหลือกันทั้งช่วงก่อนและหลังวิกฤตการณ์ทางการเมือง เมื่อป้อมบาดเจ็บ ผู้อ่านก็ได้รับความห่วงใยของนัต หลังจากป้อมเสียชีวิต แม้เพื่อนแต่ละคนต้องแยกย้ายไปตามเส้นทางของตน ความผูกพันของหมู่สาวกลุ่มนี้ก็ยังไม่ได้คล้อยลง

¹ ฐาธนะเชิดในบทที่ 2 หน้า 19-20

² ฐ เจตนา นาควิริยะ, 2530 : 4-17

2. ความเชื่อมโยงของ *เวอวีนชวดยส์* กับวรรณกรรมร่วมสมัย

นวนิยายเรื่องนี้มี ความเชื่อมโยงกับวรรณกรรมช่วงก่อนและหลัง 14 ตุลาคม 2516 ดังเห็นได้ว่าตัวละครได้รับอิทธิพลจากงานประพันธ์ที่เรียกได้ว่าเป็นงาน “ก้าวหน้า” โดยเฉพาะ ป้อมซึ่งแตกต่างจากคนอื่นๆ

ป้อมเป็นเสมือนตัวแทนของนักศึกษาหัวก้าวหน้าในชุดก่อน 6 ตุลาคม 2519 ผู้แต่งผูกเรื่องมาตั้งแต่ต้นเพื่อชวนให้ผู้อ่านทราบว่าป้อมคิดแตกต่างจากเด็กอื่นในวัยเดียวกัน ขณะที่เพื่อนๆสนใจคนครีและกีฬา ป้อมกลับชื่นชมงานเขียนของอังคาร กัลยาณพงศ์ คาลิด อิบราน และศกอร์หรือรพินทรนาถ ฐากูรซึ่งมีสารทางปรัชญาอย่างถุ่มติก(ประภัสสร เสวิกุล, 2534ค : 11-12,34) พัฒนาการทางความคิดของป้อมปรากฏเด่นชัดเมื่อป้อมเลือกส่งกระดาษเปล่าๆทุกวิชาในการสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย(145) อันเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับทัศนคติที่ว่าการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเป็นเพียงเป้าหมายตามคำนิยามของสังคมที่ไร้ความหมาย¹ ป้อมเห็นว่าเมื่อคนเราดูมีใจในคุณค่าบางอย่างก็จะเลิกติดขัดกับระบบเก่าของสังคม(171) ป้อมจึงเลือกที่จะ “เขียนโลก...จากชีวิตจริง...เพื่อหาทางช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก” (144) ป้อมปฏิเสธการศึกษาในระบบที่ไม่เป็นธรรมและ โหม่นน้ำให้หมิงเข้าใจว่าสิ่งที่เด็กสมัยนี้ต้องการคือความรักความเมตตา ไม่ใช่ชีวิต (159) ผู้แต่งสามารถแสดงให้เห็นว่าป้อมเป็นเด็กที่เติบโตทางปัญญามากกว่าเด็กวัยเดียวกัน การอ่านหนังสือปรัชญามีส่วนช่วยให้ป้อมรู้จักคิด และเมื่อได้เขียนรู้ถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคม เธอก็เลือกที่จะต่อสู้เพื่อเรียกร้องความยุติธรรมให้ผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ดังที่ได้แสดง ความมุ่งมั่นของคนด้วยการเข้าร่วมการประท้วงกับกลุ่มคนงาน โรงงานทอผ้าจนได้รับบาดเจ็บ (195-196) แล้วเข้าร่วมเดินขบวนจับได้ทหารอเมริกัน(240) กล่าวได้ว่า ผู้แต่งได้ใช้ฉากที่จำลองจากเหตุการณ์สำคัญช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์การเมืองไทยซึ่งเรียกได้ว่า “เป็นยุคที่นักศึกษาประชาชนตื่นตัวลุกขึ้นมาแสดงพลัง...ขณะเดียวกันก็เป็นยุคที่มีการปราบปรามเจ้าหน้าที่นักศึกษาประชาชนอย่างโหดเหี้ยมที่สุด” (เสถียร จันทิมาธร, 2525 : 420)

เหตุการณ์ 6 ตุลาคมที่จบลงด้วยความสูญเสียสามารถแสดงถึงความสับสนหวั่นไหวระหว่างตัวละครและตัวละครกับสังคม แม้เหตุการณ์นั้นมิได้เป็นประเด็นหลักของเรื่อง หากก็มีส่วนเน้นย้ำว่านั่นคือ ไม่ว่านุชนธ์จะเผชิญเรื่องเลวร้ายเพียงใด ทุกอย่างก็จะผ่านไป คนที่คงอยู่ยังคงพบเจอสิ่งใหม่ๆ และต้องสู้ต่อไปตามเส้นทางชีวิตที่ตนเลือก เว้นแต่ชีวิตของนักที่ต้อง

¹การต่อต้านระบบการศึกษาและการตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาททางปัญญาของมหาวิทยาลัยเป็นเนื้อหาของวรรณกรรมในยุคแสวงหา หรือ ยุคตื่นใจมาหาความหมาย ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 บทกลอน “เพลงเมืองแห่งสยาม” ของ วิฑายกร เชียงตุนั้นเป็นวรรณคดีของในใจนักศึกษาต่อมาอีกหลายรุ่น (วันฤทัย สัจจพันธุ์, 2544 : 16)

เผชิญปัญหาครอบครัว และต้องพยายามเขียนให้สำเร็จ ในขณะที่เขาไม่สมหวังในความรักและต้องสูญเสียเพื่อน ประสบการณ์เช่นนี้ไม่เพียงทำให้มีค่านววยและเป็นทุกข์ หากยังทำให้เขามีพัฒนาการทางอารมณ์และเติบโตขึ้นด้วย

แม้บ็อมไม่ใช่วัยดอก แต่ก็เป็นตัวละครที่ผู้แต่งใช้เน้นความผูกพันระหว่างเพื่อน ซึ่งเป็นแก่นเรื่องย่อยในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้แต่งแทรกคำร้องของบทเพลงและบทกวีที่มีชื่อเสียงของยุคนั้นเพื่อสร้างคนหนุ่มสาวให้เป็นตัวละครที่มีชีวิตจิตใจ เช่นเพลง “การะเกด” ที่ชัยร้องคลอตามเสียงดนตรีไทยที่ได้ยินในมหาวิทยาลัยรามคำแหงในช่วงที่กำลังมีการต่อต้านอเมริกัน(230) เนื้อเพลงในเรื่องที่ว่า “จักรกรีชอกแก้วว่าจะแหงสรวง” จึงมีนัยที่เข้ากับบรรยากาศในเรื่องได้ดี “การะเกด” เป็นเพลงที่สุจิตต์ วงษ์เทศปรับแต่งมาจากเพลงกล่อมเด็กที่มีอยู่เดิมในวังนครีไทยชื่อ “การะเกด” เล่นในปี 2522 เพื่อ “ปลุก” การะเกดขึ้นมาเป็นตัวแทนของคนที่รักวัฒนธรรมไทยแทนการตามกระแสนวนคคโดยเลือกเล่นดนตรีไทยแทนดนตรีฝรั่ง ดังสรุปเพลงว่า “เจ้าการะเกดเอ๋ย รักชาติรักประเทศ อยู่ตัวห้าขั้ว จักขยู่ออกมาเฝ้า ว่าไม่เอาอย่างฝรั่ง ใครห้ามก็ไม่มีฟัง เจ้าการะเกดเอ๋ย” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2524 : 61 อ้างถึงในกฤษณา ภิรมย์, 2544 : 528-529) แต่เนื้อที่ชัยร้องคล้ายกับเนื้อเพลงเดิมมากกว่า โดยเฉพาะส่วนที่ว่า “เจ้าการะเกดเอ๋ย เจ้าห้าขั้วเฝ้า ว่าจะไม่ห้าขั้วขั้ว ถือตามค้ำมดง ว่าจะแหงสรวง เมื่อยห้ามไม่มีฟัง เจ้าการะเกดเอ๋ย”(น. ณ ปากน้ำ อ้างถึงในสุวรรณ เจริญไกรเพ็ชร, 2522-2523 : 87)

นอกจากเพลง “การะเกด” แล้ว ตัวเอกซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องยังกล่าวถึงบทเพลงและบทกวีอีกจำนวนหนึ่งในบรรยากาศความคืบตัวทางการเมืองในยุคประชาธิปไตยเป่งบานที่ตนได้พบเห็นในมหาวิทยาลัยรามคำแหง(232) อาทิ เพลงเพื่อชีวิตที่กล่าวถึงความสูญเสียในสงครามเวียดนาม และเพลงต่อต้านทุนนิยมอเมริกา เพลง “แสงดาวแห่งศรัทธา” ที่บ็อมเคยร้อง รวมถึงบทกวี “ใบไม้ป่า” ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์และบทกวีบางบทของจิตร ภูมิศักดิ์ ดังข้อความว่า

ใบไม้ร่วงหนึ่งใบในราวป่า
ยังดีกว่าใบไม้เหลืองในเมืองหลวง
ที่รอปลิดท้นเปล่งประ โยชน์ปวง
เป็นต่างดวงคำเขียนในปากคน

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์)

เพื่อถวายเป็นบำเหน็จความดีความชอบ
 ถักพันชาติจักสู้มิวายด้วยเหตุธรรม
 แม้นชีพใหม่มีเหมือนหวังอีกครั้งครั้น
 ขอน้อมพละชีพนั้นเพื่อมวลชน
 (จิตร ภูมิศักดิ์)

บทแรกเป็นบทสันของบทกวี "ใบไม้ป่า" ที่เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์แต่งขึ้นหลัง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เพื่อรำลึกถึงจิตร ภูมิศักดิ์(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2533 : 90-91) บทต่อมาเป็นบทกวีที่แสดงปณิธานของจิตร ภูมิศักดิ์ที่จะยืนอยู่เคียงข้างประชาชน (เสถียร จันทิมาธร, 2525 :489) วรรณกรรมเหล่านี้ถือถึงอุดมการณ์และความมุ่งมั่นของคนหนุ่มสาวที่จะ เสียสละเพื่อส่วนรวมและเป็นงานที่อยู่ในบริบทสังคมของตัวละคร นอกจากนี้ การกล่าวถึงบท ประพันธ์ของคาสิด อิบรานและฮังการ กัลยาณพงศ์ก็ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดและพฤติกรรม ของตัวละคร ตลอดจนความหมายซ่อนเร้นบางประการ เช่น ตอนที่นักชกถูกจับแทนป้อมเมื่อมี การวิวาทในการแข่งขันฟุตบอลระหว่างโรงเรียน ป้อมก็ให้หนังสือ ปีกหัก ของอิบรานไว้อ่าน(34) หรือโคลงบางบทใน บางกอกแก้วกำพรส ของฮังการ กัลยาณพงศ์ก็กล่าวถึงความรุ่มร่ามของ ธรรมชาติที่ป้อมเคยท่องให้ฟังและนำถ้อยระตือถึงคอนท้ายเรื่อง (11,215-216) บทกวีเหล่านี้แสดง ถึงความทะเยอทะยานและจิตสำนึกของตัวละครที่มีความผูกพันกัน แม้แต่เพลง "เวลาในขวดแก้ว" ของจิม โครซี่ที่ใช้เปิดและปิดเรื่อง ก็มีนัยตักซึ่งที่แสดงถึงความสำคัญของเวลาในขณะที่มนุษย์ ไม่อาจยับยั้งการเคลื่อน ไปของเวลาได้ เวลาในขวดแก้วเป็นได้เพียงเวลาแห่งความทรงจำที่มนุษย์ จะเอื้อมกลับไว้เป็นกำลังใจให้ตัวเอง เพลงนี้จึง "สอดคล้องกับเนื้อหา และเป็นลีลาที่ช่วยเสริม บรรยากาศในเรื่องให้ดูหม่นเศร้าและครึ่งใจ" (ธเนศ เวศร์ภาดา, 2534 : 114)

3. แก่นเรื่อง โครงเรื่อง และลักษณะตัวละครเอก

3.1 แก่นเรื่อง

แก่นเรื่องของ เวลาในขวดแก้ว ณันที่คุณค่าของประสบการณ์ในช่วงเวลาคือ ประสบการณ์จะทำให้คนเราเติบโตขึ้น ไม่ว่าชีวิตเราจะเผชิญกับเรื่องเศร้าร้ายเพียงใด ในที่สุด ทุกอย่างก็จะผ่านไป ความทรงจำที่งดงามจึงเป็นที่ควรค่าแก่การระลึกถึงเพื่อปลอบประโลม ใจให้คลายทุกข์มากกว่าจะหวนหาอดีตที่ไม่อาจแก้ไขได้ แก่นเรื่องนี้แสดงผ่านโครงเรื่องหลักที่ เป็นความขัดแย้งภายในครอบครัวของตัวเอกซึ่งพ่อแม่แยกทางกัน เมื่อถูกๆขาดความอบอุ่นก็เลือก หาสิ่งทดแทนแตกต่างกันไปตามวัยและสติปัญญาของแต่ละคน

3.2 เนื้อเรื่องและโครงเรื่อง

นักวรรณคดีศึกษามีความเห็นว่า เวลาในขวดแก้ว มีความโดดเด่นในการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเวลา กับ โครงเรื่อง โดยใช้วิธีเล่าหลายแบบตามที่เจอร์รี เจอเน็ค (1980, อ้างถึงใน อิศวาทิ โคลังคะ, 2543 : 9-10) กล่าวไว้คือ ลำดับ ระยะเวลา และความถี่ ทั้งนี้ วิธีเล่าที่ประภัสสรใช้ในนวนิยายเรื่องนี้คือการสลับเหตุการณ์ เขาไม่ได้เล่าเรื่องเรียงตามลำดับเวลา แต่นักเกริ่นนำแล้วเล่าย้อนหลัง ไปถึงเหตุการณ์ในอดีต บางครั้งจะกล่าวถึงซ้ำๆ กันเพื่อเน้นความสำคัญของเหตุการณ์นั้น บางครั้งมีการเล่าข้ามและหยุดเล่าเพื่อตัดไปสูเหตุการณ์อื่น นอกจากนี้ยังมีการเล่าย่อเพื่อเดินเรื่องให้เร็วขึ้นเช่นที่กล่าวถึงชีวิตของตัวละครแต่ละตัวในตอนท้ายเรื่อง

ถึงแม้วิธีการเล่าเรื่องดังกล่าวไม่ใช่วิธีการใหม่สำหรับนวนิยายในยุคนี้ แต่นักวิจารณ์ได้ชี้ว่ามีความน่าสนใจมากกว่าเป็นเพียงกลวิธี โดยสังเกตได้ว่าการแทรกเรื่องวัยเด็กในเหตุการณ์ปัจจุบันปรากฏแทบทุกครั้งที่ตัวเอกเผชิญปัญหา(ซุคคัล ภัทรกุลวณิช, 2536 : 166-167) ข้อสังเกตนี้เป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับผู้อ่านในการเชื่อมโยงการเล่าเรื่องและ โครงเรื่องกับลักษณะนิสัยของตัวเอก ซึ่งจะกล่าวภายหลัง

ผู้แต่งเปิดเรื่องตอนที่นักเมื่อจบการศึกษาแล้ว ได้ยินเพลง “เวลาในขวดแก้ว” ของจิม โครซี เพลงนี้ผู้อ่านได้ทราบภายหลังว่านักกับเพื่อนหญิงที่ชื่อจอม ชื่นชมและฟังด้วยกันบ่อยครั้ง นักย้อนกลับไปเล่าถึงช่วงเวลาสมัยที่เรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย นักและจอมเป็นเพื่อนสนิทกัน แม้เรียนคนละชั้น จอมเรียนชั้นสูงกว่า ถึงแม้ว่านักอยู่ในครอบครัวฐานะปานกลางและพ่อแม่แยกทางกัน ส่วนครอบครัวของจอมมีฐานะร่ำรวย พ่อแม่ให้ความรักและคอยดูแลใกล้ชิด มีคนจับรางวัลส่ง แต่นักกลับเป็นเหตุให้จอม ไม่ค่อยมีเพื่อนสนิท ดังคำบรรยายที่นักเป็นผู้เล่าว่า

...ความสมบูรณ์พูนสุข...ทำให้จอมมีชีวิต โดดเดี่ยว แยกแยะจากเพื่อนฝูง ยิ่งพ่อจอมทุ่มเทเงินทองให้กับจอมและ โรงเรียนเท่าไร จอมก็ถูกกีดกันออกไป จากเด็กอื่นๆเท่า นั้น จอมเป็นเหมือนเจ้าหญิงน้อยๆ ในสายตาของครูอาจารย์... เจ้าหญิงที่แสนดี แบบบาง ร่ำรวย และบริสุทธิ์ผุดผ่อง แต่นำดวงดาวที่ห่อหุ้ม กลายเป็นเจ้าหญิงที่ว้าเหว่ที่สุดในโลก เงินทองของห่อหุ้ม ไม่อาจซื้อเพื่อนได้แม้ แค่คนเดียว (6-7)

ขณะที่ฐานะทางบ้านและการเอาอกเอาใจของครูอาจารย์ทำให้จอม โดดเดี่ยว ปัญหาครอบครัวที่ทำให้นักกลายเป็นคนคิดมาก เขาผู้ถืออีกอึดกับเสียงทะเลาะของพ่อแม่ และต้องรับฟังเสียงบ่นของแม่ในเรื่องต่างๆอยู่เสมอ นักจึงมักจะหวนหาความทรงจำเก่าๆ ในอดีต ทั้งที่บ้านหลังเก่าใกล้แม่น้ำที่เขากับแม่และน้องนั่งรอพ่อกลับบ้าน วันคืนที่เขาขอไปเที่ยวทะเลกับครอบครัว

แต่เรื่องอื่นๆที่ช่วยสุดแล้วแม้จะ ไม่ได้ทำให้อะไรดีขึ้นก็ยังให้ความสบายใจ มีที่เหตุผลที่เราเข้าใจได้ว่าทำไมเขาจึงปรารถนาจะเก็บเวลาแห่งความสุขไว้ในขวดแก้ว

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวของนัศเกิดจากความเข้าใจกันไม่ได้ของพ่อกับแม่ จนถึงขั้นแยกกันอยู่ ความเจ้าชู้และนิสัยที่ชอบดื่มเหล้าของพ่อเป็นสิ่งที่ทำให้แม่ไม่พอใจอยู่เสมอ ดังนั้นที่ครอบครัวของนัศไม่รับประทานอาหารร่วมกันเพื่อฉลองวันครบรอบแต่งงานปีที่ 15 เมื่อพ่อเริ่มดื่มเหล้าและชวนลูกๆให้ดื่มตาม แม่ก็โกรธ ซุดพาดพิงไปถึงผู้หญิงที่พ่อมีความสัมพันธ์ด้วยจนพ่อโมโห ที่สุดลูกๆก็ต้องกลับบ้านตามแม่ทั้งที่ยังมิได้รับประทานอาหาร

ความเสียใจและความโกรธแค้นพ่อทำให้แม่ของนัศเปลี่ยนแปลงจาก “ผู้หญิงอ่อนหวาน น่ารัก เป็นคนอารมณ์ร้าย และบึ้งบึ้งอย่างไม่มีเหตุผล” (5) การที่พ่อแยกตัวไปอยู่ที่อื่น ดูจะยิ่งทำให้แม่ระบายอารมณ์และความรู้สึกของตัวเองลงมาที่ลูกบ่อขึ้น แม่ของนัศมักกล่าวโทษและตำหนิพ่อกับผู้หญิงคนใหม่อย่างหยวนคายและลงท้ายด้วยการตำหนิลูกๆว่ารับนิสัยไม่ดีมาจากพ่อ นัศและหญิงจึงยังฮึดอดและพยายามหาทางออกด้วยการกลับบ้านข้างงและใช้เวลาอยู่กับเพื่อนๆมากขึ้น

นอกจากจอมแล้ว นัศยังมีเพื่อนสนิทอีก 3 คนคือ เอก ชัย และ ป้อม นัศรู้จักเอกและชัยมาตั้งแต่สมัยเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ส่วนป้อมมาสนิทตอนประถม 5 ทั้ง 4 คนสนุกสนานมาก แม้ว่าป้อมจะเป็นผู้หญิงคนเดียวภายในกลุ่ม แต่เพื่อนๆทั้ง 3 ก็ปฏิบัติต่อเธอเหมือนเพื่อนผู้ชาย เอกและชัยเป็นนักฟุตบอลของโรงเรียน การทะเลาะวิวาทระหว่างนักกีฬาและนักเรียนสองโรงเรียนในการแข่งขันฟุตบอลคราวหนึ่งทำให้ชัยได้รับบาดเจ็บที่ขาจนเดินไม่เป็นปกติตั้งแต่สมัยหกลขวบโอกาสที่จะเป็นทหารตามที่เขาและแม่คาดหวัง เขาเริ่มที่ถอดและไม่เอาใจใส่ในการเรียน ตรงข้ามกับเอกที่ไม่สนใจกิจกรรมอื่นๆ แต่ชัยและเอกก็ยังรักและห่วงใยป้อมและนัศเสมอ

ในบรรดาเพื่อนสนิททั้ง 4 คนของนัศ เขาถือเอกที่จะซุกซนปรับทุกข์กับชัยมากกว่าใคร แม้ชัยจะดูแลคนเหลวไหลไม่เอาถ่าน แต่เขาก็สามารถทำใจยอมรับความจริงได้ โดยเฉพาะเมื่อเขาพลาดหวังที่จะเป็นทหารตามที่เคยใฝ่ฝัน ชัยปลอบโยนเมื่อนัศมีปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ของคนเป็นอุทาหรณ์ว่า “คนเรากล้าไม่มีเรื่องมีมันก็ต้องมีเรื่องอื่นเข้าแทนได้...ฉันเองก็ฝึกอยู่ตลอดเวลว่า ถ้าแม่ไม่มุ่งหวังที่จะให้ฉันเป็นทหารเหมือนพ่อจนเกินไป ฉันก็คงไม่เป็นแบบนี้” (184)

วันที่เกิดการวิวาทในสนามฟุตบอลนอกจากเป็นวันที่ชัยดูถูกเสียความหวังที่จะเป็นทหารแล้ว ยังเป็นวันที่ทำให้นัศได้รู้ซึ่งถึงความรักความห่วงใยที่เขามีต่อเขาเมื่อแม่มานั่งเฝ้าเขาที่สถานีตำรวจ “อย่างระแวงระวัง...อย่างแม่เฝ้าที่พร้อมจะกางปีกออกปกป้องลูกน้อย” ขณะที่ผู้ปกครองของเด็กคนอื่นกลับไปกันหมด(35) พ่อมาประณามตัวเขาแล้วพาไปที่บ้านที่พ่ออยู่ ในคืนนั้น นัศได้รู้จักพี่เหวว ผู้หญิงที่พ่อเลิกแทนแม่ด้วยเหตุผลที่พ่อบอกว่าเป็นเพราะ “รักความรักที่ผู้หญิงคนนั้นมีต่อพ่อ” แม้ว่าพ่อไม่เคยเลิกรักแม่ก็ตาม(41) นัศไม่ค่อยเข้าใจพ่อและคิดว่าเขาอาจทำให้คนที่ต้องไม่สบายใจก็ได้ หากต่อมานัศก็ได้เรียนรู้และเข้าใจถึงความรักที่พี่เหววมียศต่อพ่อ

เมื่อพ่อของนั้ดคงานและป่วยจนต้องเข้าโรงพยาบาล พี่เหววต้องกู้ยืมเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายทั้งหมด เธอไม่ทิ้งพ่อทั้งที่วัยชานเธอน่าจะมีโอกาสได้คู่ครองที่ดีกว่านี้(133,142)

เมื่อพ่อเลิกอยู่กับพี่เหวว พ่อแม่ก็ทะเลาะกันถึงขั้นแตกหักเพราะแม่ไปข้างกับลุงอন্নร พ่อขอหย่า นั้ดแยกไปอยู่กับพ่อและภรรยาใหม่คำขอของแม่ ส่วนหนึ่งยังอยู่กับแม่ ไม่นาน แม่ก็ตัดสินใจจดทะเบียนสมรสใหม่กับลุงอन्नรซึ่งมีภรรยาอยู่แล้ว แม้นั้ดจะรับรู้ได้ถึงความเหงาของหญิงที่เป็นน้องสาวแต่ก็ไม่ได้ทำอะไรมากกว่าปล่อยให้ใจในบางครั้ง แล้วก็นั่นไปหมกมุ่นกับเรื่องของตัวเองต่อ ทั้งเรื่องการสอบเข้ามหาวิทยาลัยและเรื่องปัญหาครอบครัวของจ้อม หญิงที่นั้ดรู้สึกชอบพอเกินกว่าความเป็นเพื่อน ความเหงาจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หญิงหันไปคบเพื่อนชายที่ชื่อสมพงษ์และมีความสัมพันธ์กันจนตั้งท้อง นั้ดโกรธป้อมมากเพราะเป็นคนรักนำสมพงษ์มา รู้จักกับน้องสาวคน แม่ป้อมและนั้ดจะช่วยพาหนีไปทำแท้ง แต่หญิงก็หมดโอกาสที่จะมีบุตรอีกต่อไป เรื่องราวของหญิงเหล่านี้ ผู้ชานจะทราบนัยจากการเกริ่นนำมาก่อนในช่วงแรก(82) แล้วจึงทราบต่อจากภาพย้อนหลังที่ผู้เขียนให้นั้ดเป็นคนทวนคิดถึงในช่วงต่อมา

เมื่อสอบเสร็จ นั้ดกลับมากอยู่กับแม่ แม่ขายบ้านที่พ่อโอนให้ผลกับโบหย่านแล้วซื้อตึกเปิดร้านอาหาร ต่อมาสามีใหม่ของแม่ก็มาอยู่ด้วยกันที่ร้าน หลังฉากที่แม่พานั้ดไปเป็นเพื่อนเพื่อเจรจากับภรรยาแรกของสามีที่ไม่ได้จดทะเบียนกัน นั้ดเสียใจไม่น้อยที่สอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ เขาพยายามยึดเพื่อนๆเป็นผู้ปลอบใจ ส่วนป้อมเลิกให้ความสำคัญกับการเรียนในระบบไปแล้ว และนั้ดยังโกรธป้อมเกี่ยวกับหญิง นั้ดไปหาจ้อมแต่จ้อมก็กำลังมีปัญหาแม่ป้อมและพ่อพาภรรยาใหม่เข้าบ้าน นั้ดจึงไปหาชัยและชัยชวนไปเที่ยวหนองคายด้วยกัน เขาได้พบกับครูวาทินที่เคตสอนไวโอลินที่โรงเรียนแต่ลาออกจากงานที่กรุงเทพฯแล้ว นั้ดได้พักอยู่กับครูและภรรยาซึ่งเป็นหญิงสาวที่ครูหมายปองอยู่นาน ครูแนะให้เขายอมรับ "ความแปลกแยกที่เกิดขึ้นในชีวิต" และให้เวลาตัวเองได้เติบโต ความสงบของหนองคายและคำแนะนำของครูวาทินช่วยให้นั้ด "รู้จักการมองโลกอย่างครุ่นคิดและไตร่ตรองขึ้น" (191) การค้นคว้าต่อสู้ของครูและภรรยาเพื่อจะได้ร่วมชีวิตกันทำให้เขาประทับใจ

ขณะที่ที่หนองคายกับครูวาทินและภรรยา นั้ดได้ทราบข่าวร้ายของป้อมที่บาดเจ็บเมื่อเข้าร่วมประท้วงโรงงานทอผ้าและจ้วจ้อมที่ทะเลาะกับแม่เลี้ยงจนถึงขั้นใช้ปืนจู่ นั้ดรีบเดินทางกลับกรุงเทพฯด้วยความเป็นห่วงเพื่อน นั้ดทำใจยอมรับความเป็นจริงของครอบครัวได้มากขึ้น แต่ก็มีปัญหาใหม่คือความผิดพลาดที่จ้อมไม่ได้ตอบสนองความรักของเขา จ้อมหนีออกจากบ้านหลังจากอึ้งแม่เลี้ยงเมื่อทะเลาะกัน นั้ดไปเยี่ยมป้อมที่ถูกขังที่โรงเรียนพลตำรวจ เมื่อกลับมาถึงบ้าน เขาทำตามข้อแทนขอของแม่ที่ให้เรียนคณะนิติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเอกชนแม่จะไม่ใคร่เต็มใจนั้ด นั้ดไปรับป้อมออกจากที่คุมขังเมื่อถูกปล่อยตัว ป้อมแสดงว่านั้ดเป็นคนเดียวที่เธอผูกพัน แต่นั้ดไม่เข้าใจ มีผู้พบจ้อมบริเวณหน้ามหาวิทยาลัยรวมคำแหง นั้ดพยายามไปที่นั่นเพื่อจะได้พบเธอ ต่อมาเขาไปตามหาจ้อมที่บ้านไย้ง เพื่อนชายของเธอตนมีระดมศึกษาตอนปลายซึ่ง

เป็นข่าวว่าจอมไปอยู่ด้วย แต่ไม่พบ หลังจากนั้น ป้อมเข้าร่วมกับกลุ่มนักศึกษาพระราชมนดิน ขบวนการขับไล่ทหารอเมริกันจนถูกระเบิดบาดเจ็บสาหัส นัดไปคอยดูแลป้อมและได้รู้ว่าป้อมรักคนอย่างลึกซึ้ง นัดจึงพยายามทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเขาไปเรื่อย ๆ คือ เขียนรูปเหมือนของป้อมสิ่งที่โดดเด่นในช่วงนี้คือการทำเรื่องโดยใช้ความดีเพื่อสร้างความประทับใจ (อิราวัต : 12) คือผู้แต่งจะเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วซ้ำอีก ทำให้ผู้อ่านรู้สึกประทับใจและประทับใจกับความผูกพันของคนทั้งสองยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความเข้าใจใจของนัดที่เกิดขึ้นเมื่อป้อมใกล้จะจบชีวิตลง หลังจากนั้นศพป้อม นัดได้รู้ว่าผู้ที่จอมร่วมชีวิตด้วยไม่ใช่โย่ง แต่เป็นพลศักดิ์และกำลังจะมีลูกด้วยกัน

เรื่องราวต่อมาเป็นการเล่าถึงชีวิตของนัดอย่างฉับไวโดยผู้แต่งใช้การเล่าข้ามและภาพย้อนหลังบอกเล่าเรื่องราวต่างๆอย่างกระชับรวดเร็ว ทั้งเหตุการณ์ที่แม่ของนัดใช้ปิ่นจ่อขมับตัวเองเพื่อห้ามไม่ให้นัดออกไปร่วมประท้วงกับเพื่อนๆ ในวันที่ 6 ตุลาคม การตายของแม่จอม จอมยื่นข้อที่จะเลี้ยงดูตามถ้าถึงเมื่อชีวิตผู้ล้มเหลว จนถึงการดำเนินการศึกษาระดับปริญญาตรีของนัด เรื่องจบลงตรงที่นัดย้อนไปคิดถึงนาฬิกาทรายและเพลง “เวลาในขวดแก้ว” ที่ผู้แต่งใช้เปิดเรื่องในตอนแรก

การเล่าเรื่องในนวนิยายเรื่องนี้มีผู้เล่าเป็นตัวละคร ใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ผู้อ่านจึงเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของเขามากกว่าตัวละครอื่น และยังได้เข้าใจความรู้สึกที่เขามิค่อยुकครรอบตัวด้วย ดังกล่าวแล้วว่า นัดหมกมุ่นหรือฝังใจกับอดีตมากเป็นพิเศษ มีผู้สังเกตว่าวิธีการเล่าเรื่องของนัดมีรูปแบบค่อนข้างจะตายตัว คือแทรกการย้อนระลึกถึงอดีตไว้เสมอเมื่อพบปัญหาในปัจจุบัน (ชูศักดิ์ ภักทรฤตนิษฐ์, 2536 : 166-167) วิธีการเช่นนี้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของนัดคืออ่อนไหวและอ่อนแอ การคิดถึงอดีตเป็นวิธีที่นัดใช้หนีจากปัญหาที่เขาเผชิญอยู่ ซึ่งก็เป็นเพียงการหลอกตัวเองชั่วคราวเท่านั้น

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ นัดเล่าฉากบางฉากซ้ำหลายครั้ง โดยเฉพาะฉากที่เป็นความหลังร่วมกันของเขากับป้อม และเขากับจอม ที่ทำให้เขารู้สึกเหมือนกลับไปสู่วันคืนที่ศึกษาในอดีต เห็นได้ว่านัดต้องการจะ ‘ดอง’ เวลาไว้ในขวดแก้วอย่างลึกไม่ยอมโต (ชูศักดิ์ : 168) ในประเด็นที่ผู้แต่งแสดงว่านัดผูกพันกับความตายในอดีตมากกว่าตัวละครอื่นอาจพิจารณาได้เป็น 2 นัยคือ นัดเผชิญทุกข์หนักเกินวัย หรือว่าเขาเผลอบางเกินไป ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าเมื่อเทียบกับตัวละครอื่นที่ดูเหมือนเปราะบางและมีปัญหาอีกกว่านัด เช่น จอม จะพบว่า จอมมีพัฒนาการชัดเจนและปลดปล่อยตัวเองจากความฝังใจในอดีตได้ดีกว่า หรือเมื่อเทียบกับป้อม ก็ดูเหมือนว่านัดหมกมุ่นกับเรื่องของตัวเองมากเกินไปขณะที่ป้อมก้าวออกไปสู่ปัญหาในระดับสังคมและประเทศ อย่างไรก็ตามความเติบโตที่สำคัญของนัดก็คือการยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เขาไม่ได้ปรารถนา ภูมิภาวะของนัดเกิดขึ้นด้วยเหตุการณ์ที่ทำให้เขามองคนด้วยสายตาเป็นธรรมซึ่งทำให้เขาเข้าใจคนอื่นอย่างลึกซึ้งโดยไม่เอาตนเองเป็นบรรทัดฐานเช่นที่เคยเป็นมา เริ่มจากเห็นคุณค่าความเอื้อคนและเสียสละของภรรยาใหม่ของพ่อ ยอมรับการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวของลุงอวมที่ทำให้แม่ของเขามี

ความสุขขึ้น เห็นค่าความจริงใจที่อุงอมวปฏิบัติต่อเขาและน้อง พดลกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า นัคมีความคิดเป็นผู้ใหญ่ขึ้น เขาไม่ได้คิดสิ่งจะทำตามความต้องการของตนเอง แต่รู้จักรับฟัง ความคิดเห็นและ โอนอ่อนตามความต้องการของผู้อื่นมากขึ้น

สิ่งสำคัญในแง่โครงเรื่องก็คือนวนิยายเรื่องนี้แสดงความขัดแย้งภายในของวัยรุ่นอิน เนื่องมาจากกรรพชความอบอุ่นในครอบครัวท่ามกลางสังคมที่มีปัญหาซับซ้อนมากขึ้น ผู้แต่ง สามารถสื่อสารทางอ้อมว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยังเป็นเรื่องจำเป็นมาก โดยเฉพาะภายใน ครอบครัว และคุณสมบัติที่สำคัญของมนุษย์ก็คือการวางตนคุณสมบัติที่จะเผชิญกับความจริง อย่างแข็งแกร่ง

สรุปได้ว่า โครงเรื่องของ เวลาในขวดแก้ว ประกอบด้วยความขัดแย้งของบุคลกรภายใน ครอบครัว เกิดเป็นความแตกแยกที่มากกระทบจิตใจของตัวเอก ยิ่งความขัดแย้งรุนแรงเท่าใด เขาก็ยิ่งหวงหาความสุขในอดีตและครุ่นนึกในคุณค่าของเวลาที่ผ่านไปแล้วเท่านั้น สิ่งที่น่าทึ่งน้อย เกิน ไปก็คือการทำให้เวลาในปัจจุบันมีคุณค่ายิ่งกว่าเวลาในอดีต เมื่อเรื่องเป็นการดำเนินชีวิตและการเรียนรู้ชีวิตของตัวละครสำคัญคือ นัค โดยเน้นที่ความคิดและความรู้สึกของนัคต่อเหตุการณ์ ต่างๆที่ผ่านเข้ามาพร้อมกับปัญหาที่นัค หนึ่ง และเพื่อนๆที่อยู่ในวัยรุ่นต้องเผชิญ ทั้งเรื่องส่วนตัว ครอบครัว และสังคม แม้มีความเจ็บปวดและความผิดหวัง แต่ที่สุด ทุกคนก็ต้องเติบโตและก้าวต่อไป ความพยายามที่จะเก็บความทรงจำที่มีค่าของวันวานที่แม้จะเหนียวรั้งนัค ให้จมอยู่กับความหลัง ก็ยังพอเป็นเครื่องปลอบประ โทมใจเมื่อยังต้องเผชิญกับความ โดเล่ร้ายและยังไม่พบความหมายอัน ลึกซึ้งอย่างแท้จริงใน โลกอันดิบตัน

3.3 ลักษณะตัวละคร

ตัวละครมีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง พดลกรรมของตัวละครบ่งบอก ถึงความคิด ความเชื่อ ตลอดจนลักษณะนิสัยที่ต่างกัน ไป และเชื่อมโยงกับภูมิหลังตลอดจนถึง แวดล้อม นิสัยของตัวละครมีส่วนสร้างความขัดแย้งในเรื่อง และเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เรื่องนำติดตาม ยิ่งขึ้น ตัวละครเด่นใน เวลาในขวดแก้ว ที่ผู้วิจัยจะ ได้วิเคราะห์มีดังนี้

3.3.1 นัค

นัคเป็นตัวละครเอกของเรื่องและเป็นผู้เล่าประสบการณ์ชีวิตของคนช่วงที่เรียนมัธยม ศึกษาตอนปลายจนจบมหาวิทยาลัย นัคและหญิง น้องสาว เริ่มประสบปัญหาเมื่อพ่อแม่แยกทางกัน และต่างฝ่ายต่างมีคู่ใหม่ นัคได้อาศัยการหวงหาอดีตเป็นถึงก่อนคลายความทุกข์ ลักษณะนิสัยที่ สำคัญของนัคมีดังนี้

3.3.1.1 อ่อนไหว ซ้ำฝัน อ่อนแอและโศกหาอดีต

เนื่องจากพื้นนิสัยอ่อนไหวและซ้ำฝัน ประกอบกับการเผชิญกับความแตกร้างของ ครอบครัวในขณะที่ยังขาดวุฒิภาวะ นัคโศกหาความรักและการปฏิบัติต่ออย่างอ่อน โอนอยู่ตลอดเวลา

เขาจึงหลงรักข้อมันที่ีต่อเขาและมีส่วนร่วมในการหนีจากโลกแห่งความจริง ไปอยู่ใน โลกแห่งจินตนาการและคิดปะด้วยกัน ทั้งเขคได้ว่า ข้อมเป็นสาวรุ่นที่โศกว่านัดถึง 3 ปี แม้นในที่ซุด นัดได้ค้นพบว่าข้อมมีวุฒิภาวะสูงกว่าคน แต่เขาก็ไม่พยายามปรับตัว การหลงรักข้อมอาจเป็นการชดเชยปมขาดรักจากแม่ซึ่งมักจะปรนว่าประชคประชันเขาอยู่เสมอ

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวไม่ใช่สิ่งที่นัดจะแก้ไขได้ด้วยตนเอง หนำซ้ำเขายังเป็นผู้รองรับอารมณ์ที่ผันผวนของพ่อและแม่ เช่นที่แม่เคยจับไวโอลินของเขาฟาดจนพังตามือเมื่อทะเลาะกับพ่อ(60-61) โลกของคิดปะอาจเป็นที่หลบภัยสำหรับนัดแต่ก็สามารถทำให้เขารู้สึกหดหูได้ เช่นเมื่อเขาฟังเพลง “ถนนไปสู่ความตาย” ที่มีเนื้อร้องแสดงถึงการคืนรน ความทุกข์อย่างวังและความไม่จีรังของชีวิต เนื้อเพลงนี้บีบบังคับให้นัดอึ้งเสวรัยอเมื่อพบว่าชีวิตเกิดมาเพื่อเดินไปสู่ความตาย เมื่อฟังเพลงนี้ เขาค่อยคลายกับพวกที่ละเมียดเป็นติดยาเมียดเพื่อหนีหนีภาวะที่ไร้ความหมาย (111-112) ความรู้สึกว่าตนไร้ค่า ไร้ความหมาย ไร้ความสามารถเกิดขึ้นในใจนัดบ่อยครั้ง และเป็นเรื่องที่นัดไม่กล้าเผชิญหน้า แม้ว่าจะมีผู้ใหญ่สติ เช่นพ่อเคยบอกเขาว่า “เราทุกคนต่างมาไกลจากจุดเริ่มต้น ไม่มีใครที่จะหวนกลับไปได้” ถึงวันนี้เราต่างก็มีทางเลือกอยู่เพียงอย่างเดียวคือเรียนรู้ที่จะมีชีวิตและเติบโตกับสภาพการณ์เหล่านี้”(83) เขาก็ยังไม่เข้าใจ จึงไม่ไขว่เรื่องแปลกที่นัดหลบเลี่ยงการเผชิญปัญหาด้วยการถอยหนีไปสู่คิดในความทรงจำที่อบอุ่นและให้ความสุข แม้แต่เพื่อนสนิทเช่นชัยยังเคยบอกเขาว่า “นายเหมือนเด็กที่ไม่ยอมโต” (183)

ความสุขของนัดเกิดขึ้นทุกครั้งที่เขาคิดถึงเหตุการณ์ครั้งอดีตของครอบครัว วันคืนเก่าๆ ที่เขากับพ่อแม่และน้องเคยอยู่ร่วมกัน ภาพเหล่านั้นแตกต่างจากปัจจุบันของเขามาก เมื่อเขาอ่อนไหวต่อความทุกข์ โหยหาความสุขที่อุห่างไกล เขาก็ยิ่งอ่อนแอ นัดเริ่มหนีเรียนและวิ่งอองสูบกัญชา(57-59) ต่อมาก็คืนเหล้า(74) นับเป็นโชคหรืออาจเป็นเพราะเขายังไม่มีโอกาสดดำลึก นัดจึงไม่ได้คิดถึงพ่อ ถ้า เมื่อได้อ่านสมุดบันทึกของหญิง ได้รู้ว่่าน้องสาวอ้างว้างและขาดความรักเช่นกัน เขาก็รู้สึกคิดที่ไม่ได้ใส่ใจน้องเท่าที่ควร เขาคิดว่ากาลเวลามีอำนาจแยกเขากับน้องออกจากกัน จนเขากับน้องต้องต่อสู้โดยตัวพัง(125) เมื่อหนึ่งคั้งห้องนอนต้องทำแวงั้น คนที่เขาซัดทอดความคิดให้ก็คือป้อมซึ่งทำให้เขาต้องยอมรับว่า เขาเองก็ “ไม่เคยเข้าใจความรู้สึกความต้องการของน้อง... ปล่อยให้มันก้าวเหว... ทำร้ายหนึ่ง เหมือนคนอื่น ๆ”(147) และเมื่อข้อมวางมือจากการแก้ปัญหทางบ้าน หนีไปหักกับเพื่อนชาย นัดเสียใจและคิดหวังมาก กระนั้น เขาก็ช่วยเหลืออะไรไม่ได้ นอกจากที่เขาคความหาเธอ ในที่สุด เขาก็ยอมรับว่าไม่ได้เข้าใจข้อม และตัวเองก็ไม่ได้มีความหมายต่อเธอแม้แต่น้อย (238) เมื่อได้พบข้อมอีกครั้งหนึ่ง เขากับเธออึ้งห่างไกลกัน ข้อมเมื่อจะถูกอูปตามดำฟังอย่างแข็งแแกร่งและอยู่กับปัจจุบัน คั้งที่เธอกล่าวกับนัดว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างได้ผ่านเลยไปหมดแล้ว... ไม่จำเป็นต้องจดจำอะไร ถ้ามันไม่มีคุณค่าที่สมควรจะจดจำ และไม่จำเป็นต้องคิดถึงเรื่องอะไรล่วงหน้าถ้ามันเป็นเพียงความเพ้อฝันที่ไม่มีวันเป็นจริง” (265)

3.3.1.2 ละเอียดย่อน ช่วงตั้งครรภ์ และมีน้ำใจ

ความละเอียดย่อนของนัคทำให้เขาผู้ติดพันใจคนอื่น แม้ปัญหาเอ็ดเยอทวมบ้านที่มีสาเหตุมาจากพ่อแม่จะทำให้นัคเป็นทุกข์ เขาก็ไม่ได้คิดถาวรความเคารพบุพการี เมื่อไม่เห็นด้วย เขาก็ได้แค่เก็บงำความรู้สึกไว้ เขาพยายามช่วยเหลือทุกคนตามกำลังและสติปัญญาของคน เช่น ยอมอยู่กับพ่อเมื่อพ่อขอร้อง (83) และยอมไปเป็นเพื่อนแม่เมื่อไปคลงกับภรรยาแรกของลุงอวทที่หาดใหญ่ เขาสามารถเทียบตะเพื่อเพื่อนได้ตั้งที่เขาช่วยกันป้อน นัคให้ถูกสำรวจจับเมื่อมีการฉิววาทกับโรงเรียนอื่น และยอมถูกจับเลี้ยงเอง (32-33)

ระหว่างที่นัคไปอยู่ที่บ้านพ่อ เขาได้พบครูวาทินที่มีบ้านอยู่ในซอยเดียวกัน นัคแวะไปหาครูบ่อยๆ และตั้งกลได้ว่าครูวาทินกำลังมีความรักกับหญิงสาวคนหนึ่งที่มีบ้านอยู่ใกล้กัน ครูจะตั้งใจเล่นไว้ออดินเป็นพิเศษในวันที่ “มีเงาไหววออยู่หลังม่านหน้าต่างสีขาวมรกตเรือนหลังใหญ่ในห้องที่ตรงกับหน้าต่างห้องรับแขกบ้านครู” (79) ต่อมา เมื่อไปหนองคายนัคก็พบครูกับหญิงคนนั้นอยู่ร่วมกันในฐานะสามีภรรยา อย่างไรก็ตาม มีบางเรื่องที่น่าสนใจของนัคไปอย่างไม่น่าจะเป็น เช่นที่เขาไม่ตั้งเกลดถึงความรักที่ป้อมมีต่อเขาแม้จะอยู่ใกล้ชิดกัน หรือแม้เมื่อป้อมบอกเป็นนัยๆว่า สำหรับป้อมแล้ว “มีคนอยู่คนเดียวที่เป็นทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต” (222) นอกจากนี้ นัคยังเป็นคนที่ไม่สนใจแนวคิดอันลึกซึ้งของป้อม เช่นความคิดว่าการบริจาคสิ่งของให้เด็กด้อยทำให้เด็กเหล่านั้น “คิดการเป็นฝ่ายรับ” ทั้งๆที่ความต้องการที่แท้จริงของเด็กเป็นความต้องการทางจิตใญ่มากกว่าวัตถุ นัคกลับกล่าวว่า “ใช้ป้อมมันบ้า” และห้ามหนิงไม่ให้ฟังป้อมนัค สำหรับนัค ป้อมเป็นเพียงคนที่ “อ่านหนังสือแปลกๆ ชูจุดทฤษฎีเป็นประจำ”(159)

3.3.1.3 มีใจเป็นธรรมและรับฟังเหตุผล

แม้ความแตกต่างในครอบครัวของตัวเองมีสาเหตุมาจากพ่อแม่ของเขา และทั้งสองฝ่ายต่างเสียกที่จะมีคู่ใหม่ ในช่วงแรกนัคถ้าวโทนสู้หญิงคนใหม่ของพ่อ แต่เมื่อพ่อรับแจ้งเหตุผล เขาก็ยอมรับว่าตนเองข้ามปัญหาของพ่อกับแม่ที่มีอยู่ก่อนที่พ่อจะมีคนใหม่ พ่อบอกนัคว่า พ่อเพียงแค่เลิกสิ่งที่ต้องการ และขอเวลาให้ตัวเองกับคนที่รักและเข้าใจคนบ้าง เขาก็พยายามทำความเข้าใจ จนกระทั่งนัคเห็นความจริงใจของพี่แห้วที่อยู่คู่กับพ่อด้วยความรักและอดทนแม้ยามที่พ่อคกงานและเจ็บป่วย เขาจึงเข้าใจได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่เขายังไม่เข้าใจนัค เขาก็ยังระมัดระวังที่จะไม่ทำร้ายผู้ที่เกี่ยวข้องกับ หรือแม้แต่ผู้ที่เขาคิดว่าเป็นต้นเหตุของความทุกข์ ดังที่เขาบอกพ่อว่าไม่อยากไปบ้านที่พ่ออยู่อีกเพราะ “ไม่ต้องการให้พ่อกับพี่แห้วไม่สบายใจ”(41) ทั้งๆที่โดยทั่วไป นัคต้องได้รับความพยายามมากกว่าจะยอมรับสภาพได้ แทนที่จะดีใจโศกเศร้าหรือเรียกร้องออกมา เขามักถดถอยไปอยู่ในโลกแห่งความคิดคำนึง เขามักพบว่า การยอมรับความจริงเป็นสิ่งที่ทำให้เขาเจ็บปวด ดังที่เขาหันกลับ ไปคิดถึงภาพเดิมๆที่แม่นั่งคอยพ่อทั้งคืนหรือที่แม่ถนงโทษน้องเมื่อกลับบ้านคิดเวลา แต่แล้วแม่ก็เป็นคนที่ทำเช่นนั้นเสียเองเมื่อแม่ไปค้างคืนที่บ้านลุงอวท ความจริงที่ได้รับรู้ทำให้ นัคดูเยือกเย็นความเชื่อมั่นที่มีต่อแม่ ต่อความคิดถูกขัดแย้งต่อตัวเอง (56)

หรือตอนที่ลุงอมระพานักกับแม่และน้องไปทัศนศึกษาเชิงใหม่ ผู้แต่งบรรยายถึงท่าทีและ
ความคิดของนัคเมื่อเริ่มออกเดินทางว่า “ผมหลียวกกับ ไปมองบ้านอีกครั้งหนึ่ง และรู้ว่าเราได้ถึง
วันเวลาเหล่านั้นให้รวมเดือนท่ง โกลออกไปเรื่อยๆจนตุดตายคา หมคหวังที่จะ ใจว่าไว้มันถึกับ
คืนมาได้อีก” (102)

แม้หมกุ่นกับตัวเองอยู่มาก แต่นัคก็ยังมีสติในความสุขของพ่อและแม่ที่เขาเข้าใจ
ได้มากขึ้น นอกจากรับรู้อึ้งความรักที่พี่แหวามีต่อพ่อแล้ว นัคก็ยังมียอมรับว่าลุงอมระมีความจริงใจ
กับแม่ เขาสามารถได้ถึงความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของแม่เมื่อมีลุงอมระอยู่ด้วย เพราะแม่ของนัค
“หัวร่อต่อกระซิกอย่างสนุกสนาน...ท่าท่าเหมือนมาคืบน้ำคั้งพระจันทร์กับลุงอมระ” จนนัคและ
น้อง “อดยอมรับ ไม่ได้ว่าความหวานชื่นนั้น ได้จูบแม่ให้มีชีวิตชีวาขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง หลังจาก
ที่จมอยู่กับกองไฟแห่งความทุกข์มานานปี”(103) ที่สำคัญ แม่ของเขาังได้เปิดร้านอาหารและม
ความภูมิใจที่สามารถหาเลี้ยงตัวเองได้

ครูวาทีนและป้อมมีส่วนช่วยให้นัคมองโลกกว้างขึ้น คิดถึงเรื่องราวต่างๆอย่างมีสติ
และมีเหตุผลมากขึ้น ที่ทรงองคาบนักได้พบและพักกับครูวาทีนระยะหนึ่ง ช่วงนั้นครูได้แนะนำ
เขาหลายอย่าง เช่นเรื่องการเรียนที่นัคกำลังเป็นทุกข์เพราะชอบเข้าเรียนต่อสาขาที่ต้องการไม่ได้
ครูบอกเขาว่า “บางครั้งสิ่งที่...รักกับที่...เรียนก็ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกันเสมอไป” (189)
และบางครั้งคนเราก็ต้องยอมรับความแปลกแยกที่เกิดขึ้นในชีวิต(191) ส่วนป้อมก็ให้ความเห็นว่า
การเรียนนั้น ไม่ได้สำคัญว่าจะเรียนอะไร แต่ความสำคัญอยู่ที่ว่าจะเรียนอย่างไร (210) นอกจากนี้
ความรักเคารพที่มีต่อแม่อาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้นัคยอมเรียนในมหาวิทยาลัยเอกชนตามที่แม่
จัดการให้แม้เขาจะไม่เต็มใจ

สรุปได้ว่า แม้ปัญหาทางบ้านและวัยที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นจะเสริมความอ่อนแอของนัคซึ่ง
เป็นคนอ่อนไหวง่าย อีกทั้งค่อนข้างเก็บตัวและหมกมุ่นกับคิด แต่ข้อดีของนัคก็คือเขามีความรัก
ความผูกพันต่อคนในครอบครัวอย่างลึกซึ้ง เขาจึงใส่ใจต่อความรู้สึกของคนรอบข้างและพยายาม
ไม่ทำให้ใครเจ็บปวด การเปิดใจรับฟังของเขาทำให้นัคให้ความเป็นธรรมต่อผู้ที่เขาเคยคิดว่าเป็น
ผู้สร้างปัญหาแก่เขา อย่างไรก็ตาม เราจะเห็นได้ว่า นัคยังไม่ได้พบคุณค่าที่แท้จริงสำหรับตัวเขาเอง

3.3.2 ป้อม

ป้อมเป็นเพื่อนสนิทคนหนึ่งของนัค และเป็นผู้อุปถัมภ์คนเดียวในกลุ่ม ผู้แต่งไม่ได้ให้
รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิหลังของเธอมากนัก นอกเสียจากการเป็นเด็กต่างจังหวัดและอาศัยอยู่กับแม่
ที่ตำบลข้างหนึ่งเพราะอุปนิสัยครุครว่า และมีญาติพี่น้องไม่กี่คน(8, 250) ป้อมเริ่มคบหากับนัค
เอก และชัยสมัยเรียนชั้นประถมปีที่ 5 ผู้แต่งเปิดตัวป้อมด้วยคำบรรยายบุคลิกและพฤติกรรม
ทั่วไปที่คล้ายเด็กผู้ชายทำให้ผู้อ่านรู้ว่าป้อมต่างจากเด็กผู้หญิงคนอื่น ๆ

...กระโปรงนักเรียนของป้อมจะกันแค่หัวเข่า ในขณะที่เด็กผู้หญิงคนอื่นๆ นิยมกระโปรงยาวเกือบครึ่งน่อง เสื้อของป้อมตัดเย็บด้วยผ้าดิบ และแอบพับแขนขึ้นเสมอเมื่อถึงคาบอาจารย์ ป้อมตัดผมสั้นคล้ายผมทรงทรงของผู้ชาย...เขาเล่นหัวกับป้อมเหมือนเพื่อนผู้ชายคนหนึ่ง ได้คะแนนเมื่อเน็กสนุก แอบดูบุปผะในห้องน้ำผู้ชาย และถ้าจิตใจขึ้นมาก็กำกันแรงๆ หรือฟาดปากคนกระที่ตองทีไปตามเรื่อง (8-9)

นิสัยและท่าทีที่คล้ายเด็กผู้ชายของป้อมทำให้เข้ากับกลุ่มของนัคได้ง่าย ความสนิทสนมของป้อมกับนัคเป็นองค์ประกอบของเรื่องที่ใช้ผู้แต่งใช้แสดงลักษณะนิสัยของนัค ลักษณะนิสัยที่เด่นของป้อมมีดังนี้

3.3.2.1 เป็นตัวของตัวเอง แข็งแกร่ง แต่อ่อนไหว

ป้อมเป็นคนช่างคิด เมื่อแม่ใจก็กล้ากระทำการตามความคิดของคน ความรักเพื่อนเป็นที่มาของการแสดงออกอย่างกล้าหาญ ครั้งแรกที่ป้อมแสดงความเป็นเกรงขามคือตอนที่ป้อมถือไม้ "กวัดแกว่งไปมา" พร้อมกับปากที่ "ส่งเสียงขู่สำราญ ราวเสียแม่ถูกอ่อน"(32) เพื่อปกป้องข้อเพื่อนรักที่นอนสลับเพราะถูกทำร้ายในสนามฟุตบอล

ความตั้งใจจริงของป้อมที่จะปลดปล่อยตัวเองออกจากระบบสังคมที่ตนเห็นว่าไม่ยุติธรรมปรากฏชัดเจนในตอนที่สองกระดากแปล่าทุกวิชาในการสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย ป้อมพยายามปลดปล่อยนัคที่เสียใจเพราะสอบไม่ผ่าน ป้อมพยายามอธิบายว่าการสอบเข้ามหาวิทยาลัยเป็นเพียงค่านิยมของสังคม และตนเราควรภูมิใจในคุณค่าของตนเองมากกว่าคุณค่าที่สังคมภายนอกกำหนด แม้จะถูกลบว่า "บ้านออกแตก" (171) ป้อมยังคงตั้งใจแปลี่ยนแปลงสังคมตามวิธีการของคนอย่างเด็ดเดี่ยวแม้จะเสี่ยงอันตรายในการเผชิญหน้ากับกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง ดังที่ร่วมประห้วงกับคนงานโรงงานทอผ้าจนบาดเจ็บและถูกจับกุม

การบาดเจ็บครั้งนี้ไม่ได้ทำให้ป้อมหวาดกลัวและท้อถอย แม้ในช่วงใกล้เสียชีวิต ป้อมจะรู้สึกเสียใจที่ได้รู้ว่านัคคอยตามหาจ้อมด้วยความรักและเป็นห่วงทั้งๆที่จ้อม ไปอยู่กับชายอื่น ป้อมได้แต่เตือนนัคด้วยความหวังดี ส่วนตนเองก็ยังคงร่วมกิจกรรมทางการเมืองกับกลุ่มนักศึกษาอย่างค่อเนื่อง นัคสำนเมื่อรู้ว่าป้อมตัดสินใจเรียนต่ออย่างถนัด แต่เหตุผลที่ป้อมบอกกับนัคก็คือ "...ไม่ว่าฉันจะคิดหรือถูก ฉันก็พอใจที่ไม่ได้ตกเป็นทาสความคิดของใคร" (223)

ถึงแม้ป้อมจะแข็งแกร่งอย่างไร แต่ป้อมก็อ่อนไหวต่อความรัก เพียงแต่เธอไม่แสดงออกมากนัก และนัคคนที่เธอรักก็ไม่มีควมลังเลตอนที่เธอเข้าใจ ความรักที่ป้อมมีต่อนัคเป็นความรักบริสุทธิ์ที่ไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทน ป้อมรู้สึกว่านัคมีใจให้จ้อมแต่ไม่เคยคิดจับขวาง สิ่งที่ป้อมต้องการคือได้รักนัคและได้เห็นนัคมีความสุข ป้อมใส่ใจกับความรู้สึกของนัคเสมอ แต่

ป้อมก็ทุ่มเทเวลาในชีวิตให้การต่อสู้ตามอุดมการณ์ของตน กิจกรรมและความสนใจที่ต่างกันของ ป้อมกับนัค ไม่เปิดโอกาสให้ป้อมได้เปิดเผยความรู้สึกของเธอ ความรักของป้อมจึงถูกเก็บงำไว้ในใจเสมอมา แม้แต่เมื่อป้อมเธอยังคอกคะแนกสวย และนัคอาสาจะเก็บให้ เธอก็ปฏิเสธ คอเมื่อรู้ ว่าตัวเองจะอยู่ได้ไม่นาน ป้อมจึงบอกนัคด้วยถกตอนแปล่าที่เธอเขียนขึ้นและขอร้องให้เอกช่วยหยิบส่งให้นัคอ่านว่า

คะแนกบาน...

เธอเคยบอก

จะเก็บให้...สักวัน

ฉันรอคอย...ชั่วชีวิต

แต่วันนั้น...ไม่เคยมาถึง(247-248)

ตอนที่นัคได้รับรู้ความในใจของป้อม เธอมีอาการหนักหลังการผ่าตัดสมอง นัคหววนคิดถึงคำพูดเป็นนัยๆที่ป้อมเคยบอกคนเมื่อได้รับการปล่อยตัวในกรณีโรงงานทอผ้าว่า “มีคนอยู่คนเดียวที่เป็นทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิต” หลังจากป้อมเสียชีวิตไปในคืนนั้น นัคก็ขับรถไปเก็บคอกคะแนกบนถนนสายที่เคยจับถ่าน ไปกับป้อม แล้วปล่อยคอกคะแนกลงในแม่น้ำเจ้าพระยาที่สะพานพระราม 6 ที่เจอกับป้อมเคยมาด้วยกัน

3.3.2.2 เลียตตะ ก้าวหาญและรักความยุติธรรม

สำหรับป้อมแล้ว ลักษณะนิสัยทั้ง 3 ประการนี้มักจะมาควบคู่กันเสมอ การอ่านวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเชิงปรัชญาขงงานของคอกอร์ คาสิถ อิบราน และอังคาร กัดยามพงศ์ทำให้ป้อมมีทักษะลึกและกว้างกว่าคนส่วนใหญ่ที่อยู่ในวัยเดียวกัน ป้อมเห็นว่าคนเราไม่ควรคิดเพียงเอาตัวรอด แต่ควรช่วยเหลือผู้อื่นที่ทุกข์ยาก ป้อมจึงตัดสินใจเขียนรู้จากชีวิตจริงแทนการเขียนในระบบที่คนเห็นว่าเป็นเพียงคำนิยามที่ไม่มีความหมาย(144,171) สภาพบ้านเมืองและสังคมที่เต็มไปด้วยผู้คนที่ดูถูกเหยียดหยามและถูกเอารัดเอาเปรียบยิ่งทำให้ป้อมตระหนักถึงความสำคัญของการเรียกร้องสิทธิที่พึงมีและพึงได้ ป้อมจึงแสดงออกด้วยการเข้าร่วมกับกลุ่มนักศึกษาประชาชนเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมแม้รู้ว่าต้องเผชิญกับอันตราย ถึงแม้กิจกรรมทางการเมืองทำให้ป้อมได้รับบาดเจ็บแต่เธอก็ยังคงยืนหยัดต่อสู้ต่อไป กระทั่งป้อมต้องเสียชีวิตหลังจากเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล

3.3.3 หนิง

หนิงเป็นน้องสาวคนเดียวของนัค เธอเติบโตขึ้นมาในครอบครัวที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งเช่นเดียวกับนัค แต่หนิงออกจะโชคกว่าที่ชายพวาระเธอ ไม่มีเพื่อนฝูงคอยให้กำลังใจเหมือนนัค นอกจากนี้ การที่หนิงเป็นเด็กผู้หญิงก็ทำให้เธอมีโอกาสศึกษาและเติบโต

ได้มากกว่าเด็กชายที่อยู่ในวัยเดียวกันด้วยลักษณะทางกายภาพและค่านิยมทางสังคม ลักษณะนิสัยของหญิงมีดังนี้

3.3.3.1 ย่อนแอ ย่อนไหว ขำขิ้นและคิดมาก

ความไม่ตรงรอยกันของพ่อและแม่เป็นปัญหาใหญ่สำหรับหญิงไม่แพ้เด็กหญิงต้องการความรักความอบอุ่นจากผู้ใหญ่ให้กำเนิดทั้งสอง แต่ยิ่งโตขึ้นเธอก็ยิ่งได้รับอย่างกระท่อนกระแท่น ถ้าอยู่กับพ่อก็ขาดแม่ หรือเมื่ออยู่กับแม่ก็ขาดพ่อ หลายครั้งที่การทะเลาะวิวาทของพ่อกับแม่ทำให้หญิงเจ็บปวดยิ่งขึ้น เช่นเหตุการณ์ในวันครบรอบแต่งงานของพ่อกับแม่ที่หญิงวางแผนไว้ทั้งอยู่ได้ตั้งจดกองด้วยความหวังให้พ่อแม่กลับมาคืนดีกัน แต่ก็ไม่สำเร็จ พ่อแม่กลับทะเลาะกันอย่างรุนแรง และหลังจากวันนั้น หญิงก็ยิ่งเปลี่ยนไป ดังที่ผู้แต่งให้นัดเป็นผู้สังเกตถึงท่าทีที่เปลี่ยนไปของหญิงว่า

“หญิง...นั้น นียบไปอย่างผิดตา เธอกลายเป็นคนเศร้าซึมครุ่นคิด รวากับดูถูกเสียด้วยเด็กที่ว่าเวียงเขม ไต่ไปในชั่วคืน ไม่มีเสียงหัวเราะเสริมเสียง ไม่มีแววตาที่ขำขิ้นและกระตือรือร้นค่อตั้งรอบข้าง ไม่มีท่าทางกระโดดโลดเต้นอย่างสนุกสนานเบิกบานหลงเหลืออยู่ในตัวเธออีกต่อไป(22)

เมื่อพ่อแม่แยกกันอยู่ หญิงต้องอยู่กับแม่ในสภาพที่เป็นเหมือนที่รองรับอารมณ์ของแม่อย่างกลาๆ เธอต้องทนฟังคำร่ำว่าต่างๆ นานาที่แม่พูดกรอกหู เดิมทีหญิงได้อาศัยนัดเป็นผู้ปรับทุกข์และคอยปลอบโยน เธอเริ่มมีปัญหามากขึ้นเมื่อนัดถูกแม่ขอร้องแกลมบังคับให้ย้ายไปอยู่กับพ่อชั่วคราว สิ่งที่เธอทำได้มีเพียงการเขียนบันทึกระบายความอัดอั้นตันใจ อย่างไรก็ตาม ช่วงที่นัดไปอยู่บ้านพ่อ สองพี่น้องยังได้พบกันเพราะหญิงแวะมาหาพี่ชายที่โรงเรียนทุกเย็นจนหนึ่งสนิทสนมกับพี่มามากขึ้น อีกทั้งคู่อภัยกันถูกคอ บางครั้ง “ทั้งสองคนจะมีหนังสือมาแลกกันอ่านห้องข้อความตอนที่ถูกใจทั้งคู่” (84) ลักษณะของป้อมที่คอยดูแลและเป็นผู้นำมีส่วนชักนำให้หญิงเข้าใกล้ หญิงชื่นชมป้อมที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคมและยังได้ร่วมทำกิจกรรมด้วย ในช่วงนี้เองที่หญิงได้รู้จักและคบกับสมพงษ์ พี่ชายที่ป้อมแนะนำให้รู้จัก ความเหงา ความว้าเหว และความรู้สึกขาดที่พึ่งเช่นที่หญิงเคยบอกนัดว่าเธอเปื้อนบ้าน เกือบทุกคน และไม่มีใครห่วงเธออีก(100-101) จึงน่าจะเป็นสาเหตุของความอ่อนไหวที่ทำให้หญิงปลั่งออดออดอ้อยอใจมีความสัมพันธ์กับสมพงษ์จนตั้งท้องและต้องทำแท้งในเวลาต่อมา

3.3.3.2 ขำขิ้นจ๋า ขำขิ้นมด และค่อนข้างเก็บตัว

บันทึกที่หญิงเขียนขึ้นระบายความในใจของคนมีส่วนช่วยให้เห็นว่าเธอว้าเหวและทนทุกข์มากมาเพียงใด บางครั้งหญิงได้แค้นใจให้อย่างทำอะไรไม่ถูก เช่นตอนที่เธอบอกนัดว่า

ตนเองตั้งท้อง และมีหลายครั้งที่หนังสือเก็บนำความรู้สึกไว้ในใจ โดยเฉพาะเมื่อเธอถูกกดดันหรือถูกบีบคั้นจากบุคคลหรือสิ่งรอบข้าง เมื่อเธอรู้สึกว่าตัวเองไม่เป็นที่ต้องการของใครๆ เช่นที่หนังสือบันทึกถึงตอนที่เธอสิ้นวัยและกลัวจนต้องวิ่งไม่หาแม่ แต่แม่กลับโถมเธอไปนอนว่า “ฉัน... เติบโตที่จะปลดปล่อยตัวเอง และในเคสที่จะบอกแม่อีกเลย ...ถึงสิ้นวัยของฉัน”(95) หรือตอนที่หนังสือเล่าเรื่องที่ย้อมไปตอนหนังสือเด็กประถมให้มันดีฟังด้วยความกระตือรือร้น แต่นักกัณฑ์ห้ามไม่ให้เธอพูดถึงเรื่องของป้อมอีกเพียงเพราะเธอพูดพาดพิงไปถึงชื่อในทำนองว่าไม่น่าสนใจเท่าป้อมตั้งแต่บัดนั้นมา หนังสือไม่เคยเล่าถึงเรื่องของป้อมกับเพื่อนๆ ให้มันดีฟังอีก ผลที่สืบเนื่องมาจากความเพิกเฉยในวันนั้นก็คือมันดีได้รู้เรื่องความสัมพันธ์ของหนังสือกับสมพงษ์เมื่อตายกันไป

นอกจากร่างจกจันและหึงใจกับสิ่งที่ทำให้ตัวเองไม่สบายใจแล้ว หนังสือช่างสังเกตอีกด้วย เช่นที่เธอสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงของแม่ได้เป็นคนแรกว่า “หนูนี่แม่กลับบ้านค้าๆ ทุกวัน” ทั้งยัง “...แต่ตัวเก่งขี้มีเสื้อผ้าใหม่ๆ แล้วก็มีรถเก๋งมาส่ง...ทุกคืน” (46,47) แต่สิ่งที่ทำให้หนังสือไม่มีความสุข เพราะเท่ากับเป็นต้นเหตุของปัญหาพ่อแม่ของเธอ ไม่มีวันหวนกลับมาคืนดีกันได้อีกแล้ว

3.3.4 จ้อม

จ้อมเป็นเพื่อนรุ่นพี่ของนัค ตอนที่นัครู้จักจ้อม เธอเพิ่งอายุ 17 ปีและกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จ้อมสนิทสนมกับนัคเมื่อมีโอกาสได้เรียนไวโอลินกับครูวาทีนด้วยกัน จ้อมเป็นลูกเศรษฐีแต่ความร่ำรวยกลับทำให้เธอถูกโศกเคียดจากเพื่อนฝูง อย่างไรก็ตาม จ้อมก็มีความสุขตามหวังและชอบรุ่นพี่รวมทั้งฐานะและความรักจากพ่อแม่ภาคต่อๆ กระทั่งวันหนึ่ง เธอพานัคที่บ้านซึ่งเปิดเป็นร้านอาหารหลังจากที่ไม่ได้ติดต่อกันมานาน นัคจึงได้รู้ปัญหาของจ้อมว่า พ่อของเธอสภาพทรายน้อยที่เป็นนักร้องในคลับกลับบ้าน ทำให้จ้อมกับแม่เสียใจมาก และจากนั้นไม่นาน จ้อมก็บินไปเรียนต่อที่อังกฤษอย่างกะทันหัน

เมื่อนัคอยู่ 5 เขาได้ข่าวจากชื่อว่าจ้อมกลับมาจากอังกฤษ เขาไปเยี่ยมเธอที่บ้านและได้พบเห็นความเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง บ้านจ้อมทรุดโทรมลงมาก จ้อมเป็นสาวเต็มตัว แต่ดูไม่มีความสุขนัก จ้อมบอกนัคว่าภรรยาใหม่ของพ่อพยายามครอบครองทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของครอบครัวเธอ จ้อมกังวลมากที่แม่มีสุขภาพทรุดโทรมลง ต่อมา เธอมีปัญหากับแม่ถึงขั้นต้องออกจากบ้านไปพักกับเพื่อนชื่อ โย่ง นัค ไปตามหาเธอแต่ไม่พบ กระทั่งป้อมเสียชีวิต นัคก็ได้รับโทรศัพท์จากจ้อมบอกว่าเธอใช้ชีวิตอยู่กับพ่อศักดิ์และกำลังมีลูกด้วยกัน

คอนท้าย จ้อมเถียงากับพ่อศักดิ์และเลี้ยงลูกตามลำพัง เธอพาถูกย้ายไปอยู่ต่างประเทศ เมื่อนัคเรียนอยู่ปี 4 ในมหาวิทยาลัยและยังคงส่งบัตรอวยพรปีใหม่มาจนถึงนัคทุกปี

ลักษณะนิสัยที่น่าสนใจของจ้อมมีดังนี้

3.3.4.1 เขื่อนมั่นในตัวเอง กล้าตัดสินใจและเด็ดเดี่ยว

จอมเป็นคนที่มีความมั่นในตัวเองค่อนข้างสูง อาจเพราะเธอเกิดมาท่ามกลาง ความรักความอบอุ่นในครอบครัวและมีคนเอาอกเอาใจมาตลอด จอมจึงมีลักษณะของผู้นำที่กล้า กล้าตัดสินใจ ผู้คนได้แสดงให้เห็นลักษณะด้านนี้ของจอมตั้งแต่แรกเริ่มเรื่อง ในตอนที่เธอไป เดินเล่นกับนัคด้วยกันตอนเย็น เมื่อจอมออกคำสั่งกับนัคซึ่งเป็นคนขี้อายให้ขี้อายตามขณะที่ เธอไปร้านหมาหงบนกับนัค จอมเรียนรู้ที่จะอยู่กับปัจจุบัน และยืนอยู่ได้ด้วยตัวเองอย่างเด็ดเดี่ยว ดังที่เธอตัดสินใจเรื่องถูกความกล้าดังเมื่อชีวิตคู่ของเธอกับพดศักดิ์ล้มเหลว การตัดสินใจครั้งนี้แสดง ถึงความแข็งแกร่งทางจิตใจเท่าที่ผู้หญิงคนหนึ่งจะมีได้

อย่างไรก็ดี บางครั้งความกล้าของจอมก็ดูจะเป็นไปอย่างไร้สติและส่งผลเสียให้ตัวเอง เช่นที่จอมใช้ปืนยิงแม่เลี้ยงที่กีดกันไม่ให้พยอม้ายอมแม่ที่กำลังป่วยหนัก (202) แม่เลี้ยงของเธอ บาดเจ็บ ส่วนตัวจอมเองก็ต้องหนีออกไปเผชิญชีวิตนอกบ้าน เธอมีชีวิตคู่ก่อนถึงวัยอันควร และ ไม่ได้พบแม่อีกเลยจนกระทั่งแม่เสียชีวิต

3.3.4.2 ขอมรับความเปลี่ยนแปลง และมีความรับผิดชอบ

ถึงแม้ว่าจอมจะดูเหมือนกล้าอย่างบ้าบิ่นในช่วงเผชิญปัญหาที่ผันผวน แต่จอมก็พัฒนา ตัวเองให้เข้มแข็งและหนักแน่นขึ้น จอมต่างจากหนึ่งเพราะเธอไม่หมกมุ่นอยู่กับตนเอง แม้จอม เคยบอกว่าเธอโกรธเกลียดแม่เลี้ยงที่ทำให้เธอต้องย้ายมาหาก หากเมื่อตัดสินใจอยู่กับพดศักดิ์ จอมก็ บอกกับนัคว่าเธอ "... ไม่เคยมั่นใจอะไรเท่านี้มาก่อนในชีวิต" (253) เมื่อเลิกวากับพดศักดิ์ในเวลา ต่อมา จอมยังยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างกล้าหาญ อย่างที่บอกกับนัคว่า "ไม่เคยโทษใคร" และเชื่อ ว่าตน "มีปัญญา" เลี้ยงลูกด้วยตนเอง (265) จอมพิสูจน์ความรักต่อลูกด้วยการทำงานเพื่อเลี้ยงชีวิต ทั้งที่ไม่เคยลำบากมาก่อน

ความมุ่งมั่นที่จะใช้ชีวิตด้วยตัวเอง โดยไม่มีวาทะพวงกับความคิดพลวที่ผ่านมามีให้เห็นว่า จอมเข้าใจชีวิตและทำใจรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้แล้ว ทั้งยังแสดงถึงความรับผิดชอบต่อ ชีวิตที่เธอให้กำเนิด จอมจึงเป็นจอมคนใหม่ที่อยู่กับปัจจุบัน ดังที่นักวิจารณ์กล่าวไว้ว่าเธอ "เรียนรู้ ชีวิตและยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตอย่างคนที่บรรเทาจากวุฒิภาวะและปัญญาแล้ว" จอมเลิกพึ่งตัวเองอยู่กับอดีต "ตัดตัวเองออกจากความเป็นเด็ก จากอดีต และจากสังคมรอบข้าง เพื่อที่จะเป็นในสิ่งที่เธอเลือกจะเป็น" (ซุสัคดิ์ ภัทรภทวณิชย์, 2536 :164-165) จอมจึงกล้าอย่าง มั่นใจว่า "ทุกสิ่งทุกอย่างได้ผ่านเลยไปหมด... ไม่จำเป็นต้องจดจำอะไร ด้วยมันไม่มีคุณค่าที่สมควร จะจดจำ และ ไม่จำเป็นต้องคิดถึงเรื่องอะไรล่วงหน้าถ้ามันเป็นเพียงความพ้อฝันที่ไม่มีวันเป็นจริง" (265)

4. คุณค่าของมนุษย์และคุณค่าทางวรรณศิลป์ใน *เวลาในขวดแก้ว*

ในวิชาการศึกษาภาษามนุษยศาสตร์ เป็นที่ยอมรับว่าศิลปะมีความสัมพันธ์กับชีวิต มนุษย์เป็นผู้สร้างศิลปะขึ้นมาจากความเข้าใจชีวิตและเมื่อความเข้าใจของคนให้ผู้อื่นรับรู้ด้วย ความหมายในการสื่อสารของศิลปะจึงอาจให้พลังทางปัญญาแก่ผู้รับที่มีวิจารณ์ญาณและอาจมีผลกระทบต่อสังคมหากถึงคนประกอบด้วยวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์ ด้วยเหตุนี้ ศิลปะจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยความตระหนักในคุณค่าของผู้รับ จึงกล่าวได้ว่า “ถ้าไม่มีมนุษย์เขียนแล้ว ศิลปะก็มิอยู่ไม่ได้ ความงามจะมีอยู่เฉยๆ ไม่ได้... ต้องมีผู้ที่เห็นความงามคือมนุษย์นั่นเอง” (วิทย์ สีระศรียานนท์, 2541 : 154) และเนื่องจากศิลปะเป็นสิ่งสุนทร เป็นการสื่อสารที่มีผลต่อผู้รับ คุณค่าในการจรรโลงจิตใจมนุษย์จึงเป็นคุณค่าสำคัญควบคู่กับคุณค่าทางสุนทรียะ วรรณกรรมซึ่งเป็นศิลปะประเภทหนึ่งก็อาจให้พลังทางสุนทรียะกระตุ้นการเพ่งพินิจพิจารณาความหมายของพฤติกรรมและการดำรงชีวิตเมื่องานประเภทนวนิยายเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ ในโลกยุคที่บุคคลมีบทบาทหน้าที่หลากหลายขัดแย้งกัน และสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น คุณค่าของนวนิยายในด้านพลังปัญญา ก็มิใช่อะไรที่อ่อนกว่างานประเภทอื่น เนื่องจาก “คุณค่าของนวนิยายทั่วไปก็คือการให้ ‘ประสบการณ์ที่เทียบ... คนที่รู้จักอ่านนวนิยายย่อมมีประสบการณ์ที่เทียบ ได้ผ่านอารมณ์ต่างๆที่คนไม่อ่านไม่ได้ผ่าน จึงมีความรู้เรื่องชีวิตดีกว่าคนที่ไม่ได้อ่าน” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 81) อย่างไรก็ตาม ความรู้เรื่องชีวิตอาจจะได้รับผ่านประสบการณ์ตรง ในกรณีที่บุคคลใช้ชีวิตจริงมาก ส่วนผู้รับประสบการณ์ที่เทียบจากการอ่าน หากไม่สามารถแยกแยะก็อาจไม่ได้ความรู้อย่างที่ควรได้นอกจากนี้ ผู้แต่งยังสามารถใช้นวนิยายเป็นเครื่องแสดงทัศนะของตน โดยใช้วัตถุที่ผู้รับร่วมสมัยทำความเข้าใจได้ ทัศนะที่สำคัญของผู้แต่งมักเป็นทัศนะต่อคุณค่าของมนุษย์ ดังที่ “ศรีฟ้า ฤควัดธ์” ได้แสดงทัศนะไว้ในนวนิยายเรื่อง *ศุกขามนุษย์* และ *ธมการวีย์* ว่าก็คือกิเลสและคุณค่าของความเป็นมนุษย์อยู่ที่ความดี ไม่ใช่ที่ความฉลาดปราดเปรื่องแต่ไร้ซึ่งสติหรือคุณธรรม เช่นเดียวกัน ฐานะการงาน และความเป็นอยู่อื่นหึ่งเพื่อมิได้แสดงถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์เท่ากับความกล้าที่จะเผชิญปัญหาอย่างเข้มแข็ง และความมีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ให้ความต้องการมีอำนาจเหนือความดีงามและความถูกต้อง (วนิดา บุญโก, 2545 : 157-159)

4.1 คุณค่าของมนุษย์ใน *เวลาในขวดแก้ว*

เวลาในขวดแก้ว เป็นนวนิยายเรื่องหนึ่งที่ชี้ความสำคัญของคุณค่ามนุษย์ ผู้แต่งกระตุ้นให้ผู้รับประจักษ์ว่ามนุษย์มีคุณค่า แสงหากคุณค่าและต่อสู้กับสิ่งบั่นทอนคุณค่าในชีวิต ดังจะจำแนกหัวข้อการศึกษาดังต่อไปนี้

4.1.1 คุณค่าและการแสวงหาคคุณค่า

4.1.1.1 ความรัก ความเอื้อเฟื้อ และความเสียสละ

คุณค่าที่เห็นเด่นชัดมากในนวนิยายเรื่องนี้คือ ความรัก ซึ่งคงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เวลาในขวดแก้ว แสดงถึงความสัมพันธ์ของวัยรุ่นกลุ่มหนึ่งที่เป็นเพื่อนและสนิทสนมกันมาตั้งแต่เด็ก เมื่อพวกเขาเติบโตขึ้น แต่ละคนต้องเผชิญปัญหาที่ทำให้ชีวิตเปลี่ยนไป ทั้งปัญหาในครอบครัวของนัคและหนิง ปัญหาในครอบครัวของจ๋อม ปัญหาความล้มเหลวของชัย ปัญหาการต่อสู้ในกิจกรรมทางการเมืองของป้อม ความค้นพบที่เกิดขึ้นในชีวิตซึ่งทำให้เห็นมิติภาพอันแน่นแฟ้นของนัค ป้อม ชัย เอก รวมถึงจ๋อมและหนิงที่ยังรักและปรารถนาดีต่อกันเสมอ

ปัญหาเป็นเครื่องพิสูจน์น้ำใจหนุ่มสาวเหล่านี้ เห็นได้ว่าการได้เรียนรู้ถึงความทุกข์ของเพื่อนทำให้พวกเขาเป็นกังวลและพยายามหาทางช่วย ทั้งด้วยคำพูดปรับทุกข์ หรือการกระทำที่อาจช่วยให้สบายใจขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือใหญ่เพียงใด สิ่งหนึ่งที่ช่วยยืนยันถึงความผูกพันของคนหนุ่มสาวเหล่านี้คือคำพูดของเอกหลังจากทราบนัคไม่เยี่ยมป้อมที่โรงเรียน พลตำรวจบางเขน เมื่อนัคบอกว่าเอกเป็นคนที่มีอนาคตสดใสที่สุดในบรรดาเพื่อนทุกคน ถึงที่เอกบอกนัคก็คือ

“...ฉันบอกแล้วว่าไม่มีใครรู้อนาคต...เดี๋ยวขึ้นเดี๋ยวลง เดี่ยวสูงเดี๋ยวต่ำ ไม่มีอะไรแน่นอน...แต่สิ่งที่แน่นอนที่สุดเหนือความไม่แน่นอนก็คือ เรายังคงเป็นเพื่อนกันอยู่เสมอ ไม่ว่าเวลาผ่านไปอีกสักกี่ปี หรือวิถีชีวิตข้างหน้าจะเป็นยังไงก็ตาม” (212)

ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าการแสวงหาคคุณค่าเรื่องความเอื้อเฟื้อเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต และเป็นสิ่งที่สร้างสมขึ้น ได้เพราะทุกคนเห็นว่าความรักมีความหมายต่อชีวิตของคนและเพื่อน เมื่อเพื่อนคนใดคนหนึ่งในกลุ่มเป็นทุกข์หรือมีปัญหา คนที่เหลือจะคอยให้กำลังใจและพยายามช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กน้อยอย่างการเลี้ยงข้าวในวันคล้ายวันเกิดของนัคยามที่เขากำลังรู้สึกหดหู่จากความบาดหมางของพ่อกับแม่(29-30) หรือน้ำใจที่มีให้กันยามไปเยี่ยมเยือนเมื่อเพื่อนได้รับบาดเจ็บหรือถูกคุมขัง ดังที่ป้อมไปเยี่ยมนัคกับเอกที่สถานีตำรวจ(34) และเอกกับนัคไปที่โรงเรียนพลตำรวจบางเขนและ โรงพยาบาลเพื่อเยี่ยมป้อมที่บาดเจ็บสาหัส(208,241-244)

นอกจากความรักและมิตรภาพระหว่างเพื่อนแล้ว เวลาในขวดแก้ว ยังแสดงถึงคุณค่าของความรักในครอบครัว ดังความรักที่พ่อแม่มิต่ोनัคและหนิงซึ่งไม่มีอะไรมาเปลี่ยนแปลงได้ ครั้งหนึ่งเมื่อนัคบอกว่าพ่อ ได้ให้สิ่งที่ดีที่สุดในโลกแก่เขาแล้วคือ “ชีวิตและความรัก” พ่อยังสอนเขาอีกว่าเมื่อรู้จักชีวิตและค่าของความรักแล้ว ต้องอุทิศเวลาและทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความรักด้วย ผู้ที่รู้จักชีวิตและรู้ค่าความรักจะเป็นคนที่มีความสุขที่สุด (141-142)

ภรรยาใหม่ของพ่อเป็นคนที่ทำให้มีคู้ซึ่งถึงความรักที่ประคบประกำด้วยการเสียดสขซึ่งก็คือการอุทิศกำลังกาย กำลังใจและสติปัญญาเพื่อร่วมทุกข์ร่วมสุข เพื่อความรักและเพื่อคนที่รักคั้งที่พ่อเคยบอกกับนิต เขาได้รู้ว่าที่แห้วพยายามทำทุกอย่างรวมทั้งกู้ยืมเงินมาเป็นค่ารักษาเมื่อพ่อป่วยหนัก(142)

ความรักและความผูกพันต่อผู้อื่นเป็นปัจจัยให้ตัวละครในเรื่อง เวลาในขวดแก้ว กลับสิ่งอันตรายโดยไม่หวั่นเกรง เช่นความกล้าของบ็อม เฮก และนิตที่ช่วยกันป้องกันภัยจากการถูกทำร้ายในสนามฟุตบอล ต่อมานิตก็กันบ็อมออกไปอีกคนและยอมถูกจับเสียดสข ส่วนบ็อมก็กล้าที่จะเสียดสขความยุติธรรมให้คนที่ถูกเอาเปรียบในสังคมตามอุดมการณ์ของคน บ็อมถูกทำร้ายจนบาดเจ็บสาหัสถึงสองครั้งเพราะการเข้าร่วมประท้วง โดยเฉพาะเมื่อเธอบาดเจ็บจากการเดินขบวนขับไล่ทหารอเมริกันในขณะที่สังคมไม่เข้าใจ คั้งที่บ็อมได้ยื่นคำพูดซ้ำเดิมของหมอที่รักษาเธอว่า "...เมื่อคั้งให้มัน ไทตออกมาให้หมดคั้ง"(242)

4.1.1.2 การปฏิบัติคนอย่างมีสติและศักดิ์ศรี

นวนิยายเรื่องนี้ให้สารที่สาคัญอีกข้อหนึ่งว่า คุณค่าของชีวิตอยู่ที่การปฏิบัติคนอย่างเหมาะสม มุคตจึงจะมีศักดิ์ศรี คั้งพ่อของนิตที่รู้จักตัวเองดีว่าเวลาใดควรทำอะไรอย่างไร เมื่อเขาได้งานทำในบริษัทเล็กๆแห่งหนึ่งหลังจากหายป่วยออกจากโรงพยาบาล ตำแหน่งใหม่ของเขาไม่ได้ใหญ่โตอย่างที่เขาคเป็น แต่เขาก็สามารถยอมรับความเป็นจริงได้ แม้ต้องทำงานที่ค้ำค้อยกว่าเดิม พ่อบอกนิตว่า "...ถ้ารักจะอยู่ในสังคม ก็ต้องทำตัวแบบพระอาทิตย์ ถึงเวลาขึ้นก็ฉายแสงให้เต็มที่...แต่พอถึงตอนตกก็เก็บตัวให้มีชีวิติต แสงสว่างสักแอะเดียวก็ไม่ให้หลุดลอยออกมา แล้วเราก็จะอยู่ไปได้นานเท่านั้น"(143) การยอมรับความเปลี่ยนแปลงและความจริงที่เป็นอยู่ได้ทำให้พ่อของนิตเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น มีความสุขมากขึ้น และได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นในเวลาต่อมา

ความมีสติสามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตดูเหมือนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตของตัวละครแทบทุกตัวใน เวลาในขวดแก้ว ตัวละครผู้ใหญ่อย่างพ่อแม่ของนิต และพ่อแม่ของจ้อมที่ประสบปัญหาในชีวิตคู่ที่เผชิญความเปลี่ยนแปลงที่ต่างกัน พ่อแม่ของจ้อมจะประสบทุกข์หนักทั้งๆที่ร่ำรวย เมื่อพ่อพาภรรยาหนีออกจากบ้าน และปล่อยให้ภรรยาหนีตั้งการในบ้านตามความพอใจ รวมทั้งส่งเงินไปถึงแม่ของจ้อมที่ป่วยกระเสาะกระแสะ จนจ้อมทนไม่ได้และใช้ความรุนแรง ในขณะที่พ่อแม่ของนิตหาทางออกของปัญหาได้คือยอมแยกทางกัน โดยค้คูใหม่ของทั้งตองก็พยายามทำตัวเป็นมิตรกับนิตและนิง แม้เด็กทั้งสองจะไม่ได้ยอมรับในทันที แต่ก็ค่อยๆปรับตัวได้ ส่วนควาทินและภรรยาอมตะทั้งสังคมเพื่อให้สมหวังในรักก็ยังมีความสุขที่ได้มีชีวิตอยู่ในเมืองเล็กๆที่เงียบสงบอย่างหนองคาย

คนที่เห็นชัดว่าทำใจยอมรับสภาพของคนได้อย่างดีหาญก็คือจ้อม พี่แห้ว และควาทินกับภรรยา ทั้งสี่คนต่างยึดในวิถีทางของคนเพื่อรักษาความรัก เช่นที่จ้อมทำงานเพื่อถูก พี่แห้วทำงานเพื่อหาเงินรักษาพ่อของนิต และควาทินกับภรรยาหนีไปเริ่มค้นชีวิตใหม่ในถิ่น

ที่ไม่คุ้นเคยเพื่อให้ได้มีส่วนร่วม ความรักเป็นแรงผลักดันให้คนเหล่านี้เผชิญชีวิตที่เปลี่ยนแปลง เป็นพลังให้พวกเขาต่อสู้ ทั้งพร้อมที่จะรับผิดชอบสิ่งที่เกิดจากการกระทำของคน แม้แต่มีคซึ่งเคยกล่าวโทษความคิดของคนอื่น ดังที่โกรธและโทษป้อมว่าชักนำทางมิง ไปรู้จักกับสมพงษ์ ทั้งที่คนก็กลัวคนหนึ่งทีละเล็กละน้อย หรือพยายามหนีความจริง หรือหมกมุ่นอยู่กับความทุกข์ที่มันแฉก ก็ค่อยๆ เรียนรู้ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะผ่อนคลายความทุกข์และไม่สร้างความหนักใจแก่พ่อแม่

สำหรับป้อม เธอเป็นคนหนึ่งที่เป็นตัวอย่างของคนที่มีชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ป้อมเด็กที่จะทำเพื่อส่วนรวมด้วยการเรียกร้อง โสกาธและควบคุมรวมให้คนระดับล่างของสังคม ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ แม้ผลสุดท้าย เธอจะมีเพียงงานศพที่ "เงียบเหงา มีเพียงญาติพี่น้องและเพื่อนไม่กี่คน..." (250) กระนั้น ความกล้าและความเสียสละของป้อมก็แสดงถึงคุณค่าของคนที่มีสติ เข้าใจความต้องการของตัวเองโดยไม่จำเป็นต้องมีคำสตุดีอย่างจนปอดอม

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาการดำรงตนของนัคซึ่งเป็นตัวเอก นัคคนหนึ่งที่จะเป็นผู้สังเกตการณ์ชีวิตของคนอื่น เขาจึงเป็นผู้รับรู้น่ากว่าที่จะเป็นผู้เลือกกระทำ การยอมรับสู่รองคนใหม่ของพ่อกับแม่ การศัลยกรรมจากจอม การยอมเขียนจนจบปริญาเพื่อไม่ให้พ่อแม่พอใจด้วยแสดงการปฏิบัติตนที่สอดคล้องกับสถานการณ์ (practical) มากกว่ายึดมั่นในอุดมคติ กล่าวได้ว่านี่เป็นลักษณะเด่นของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยปัจจุบัน

4.1.2 สิ่งบั่นทอนคุณค่าในชีวิตและการแก้ไข

ในนวนิยายเรื่องนี้ สิ่งบั่นทอนคุณค่าในชีวิตมนุษย์ที่สำคัญคือความอ่อนแอทางจิตใจ และความหมกมุ่นกับตัวเอง แต่ผู้แต่งก็ชี้ว่าสามารถแก้ไขได้โดยต้องพิจารณาใคร่ครวญให้มีความรู้ความเข้าใจ และการยอมรับความเป็นจริง ดังเช่นการยอมรับความเป็นจริงของนัค

นัคเป็นคนช่างคิดและค่อนข้างคิดมาก แม้เขาอยู่ในสภาพแวดล้อมที่พ่อแม่ทะเลาะกันอย่างต่อเนื่องและต่อมาก็แยกทางกัน นัครู้สึกมีปัญหาและเคยโทษว่าเป็นเพราะความคิดของคนอื่น เช่นภรรยาใหม่ของพ่อ แต่นัคก็ยังเลือกที่จะปฏิบัติต่อทุกคนอย่างวางเฉยแทนที่จะต่อต้านด้วยความรุนแรง ทำหน้าที่เขามีต่อที่แห้วและลุงจนรคือความเคารพในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ นัคพยายามไม่ทำร้ายใครแม้ว่าที่แรกใจเขาจะไม่ยอมรับและพยายามอยู่ห่างมากที่สุด เช่นตอนที่เขาไปพักกับพ่อและเมื่อกลับมาอยู่บ้านกับแม่ แต่เมื่อประจักษ์ในความจริงใจของบุคคลทั้งสองและเข้าใจความสุขของพ่อกับแม่ นัคจึงยอมรับว่าเขาไม่อาจขับยิ่งความเปลี่ยนแปลงของครอบครัวเดิมไว้ได้

นอกจากนัคแล้ว แม่ของเขาก็เป็นคนหนึ่งที่มีความอ่อนแอในใจและค่อนข้างหมกมุ่นกับตัวเอง ชีวิตที่ต้องอยู่กับความไม่แน่นอน ต้องรอสามีที่กลับบ้าน ไม่เป็นเวลาทำให้แม่ของนัคกลายเป็นคนที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเองและแสดงออกด้วยท่าทีที่กราดเกรี้ยว ขอบประชดประชันและลงโทษลูกโดยไม่ฟังเหตุผล อย่างไรก็ตาม เมื่อยอมรับได้ว่าชีวิตคู่ของคนไม่มีวันกลับมาเป็นเหมือนเดิม เธอก็ยอมแยกทางกับพ่อของนัคและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เธอมีความมั่นใจที่

จะใช้ชีวิตกับสามีใหม่แม้ต้องแก้ปัญหาใหม่ที่ชายผู้นี้มีภรรยาผู้ก่อน แม้เปลี่ยนจากความหมกมุ่นในความทุกข์และเรียกร้องความเห็นใจมาเป็นภาระหาเลี้ยงตัวเองและถูกๆด้วยเงินจากการขายบ้านมาซื้อตึกแถวเปิดเป็นร้านอาหาร อาจกล่าวได้ว่า แม่แม่ของนัคต้องเผชิญปัญหาในชีวิต แต่การเข้าใจปัญหาและศักยภาพของคนจะช่วยให้ทุกอย่างดีขึ้นได้ พ่อของนัคเองก็มองเห็นความจริงนี้ ดังที่เขาเคยบอกกับนัคว่า "...พ่ออยากให้เวลาแม่เขา ให้เขาได้อยู่ตามถั่วพอง อย่างน้อยเขาก็จะได้รู้สึกถึงคุณค่าและความสามารถของตัวเอง และรู้ว่าเขาอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีคนอื่น..." (41) ชีวิตหลังการหย่าร้างจึงพิสูจน์ให้เห็นว่า ความเข้มแข็งที่จะอยู่ได้ด้วยตัวเองคือคุณค่าที่แม่ของนัคได้ค้นพบและพยายามสร้างขึ้น

แม้ เวลาในขวดแก้ว จะเป็นเพียงนวนิยายเรื่องหนึ่ง แต่ปัญหาของตัวละคร ในนวนิยายเรื่องนี้ก็มีส่วนช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่าความแตกแยกของพ่อแม่สร้างความทุกข์แก่ลูกและเป็นเหตุให้ถูกเดินทางผิดได้ สิ่งสำคัญก็คือ ไม่ว่าสังคมจะดำเนินไปอย่างซับซ้อนเพียงใด ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก็ยังมีคุณค่าเสมอ แม้ตัวละครวัยรุ่นส่วนใหญ่ในเรื่องจะโศกเศร้าที่มีเพื่อนคอยห่วงใยและปลอบประโลมในยามที่มีปัญหา แต่ชีวิตจริงของคนเราจะไม่โศกคือนักคนเสมอไป ความเข้มแข็งภายในจึงเป็นองค์ประกอบของชีวิตอีกอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ เด็กสาวหลายคนอาจไม่แข็งแรงพอที่จะเผชิญชีวิตหากต้องพบสภาพบีบคั้นอย่างจ่อม พ่อแม่ผู้มีวุฒิภาวะและเป็นผู้ปกครองควรควรต้องควบคุมตนเองด้วยความอดทนและพยายามปรับระดับประคองชีวิตครอบครัวของคนเพื่อไม่ให้ปัญหากระทบต่อลูก จรัล มโนเพ็ชร(2536 : 21) นักแต่งผู้ต่างกันไปแล้วเคยกล่าวไว้ในครั้งที่รับบทเป็นพ่อของนัคในภาพยนตร์ เวลาในขวดแก้วว่า "ไม่ว่าสามี-ภรรยาจะเข้ากันไม่ได้จะมีปัญหาขนาดไหนก็ตาม ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะแยกทางกันเพราะเป็นการทำร้ายจิตใจของลูกมาก" แต่ผู้อ่านจะเห็นการหลุดเรื่องของประภัสสรวดีที่อาจหนีไปอีกทางว่า การออกตนรับสิ่งที่ไม่อาจแก้ไขได้ อาจไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุด การยอมรับความจริงอย่างเข้มแข็งและปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมน่าจะเป็นวิธีที่ดีกว่า เช่นพ่อและแม่ของนัคที่ต่างก็มีความสุขกับลู่วัยรุ่นคนใหม่ของตน ความรัก ความเข้าใจของทั้งพ่อแม่ ลูกใหม่และครอบครัวข้างเคียงก็มีส่วนช่วยให้ความรู้สึกของลูกดีขึ้น และ ไม่ก้าวเดินทางผิด ไม่ทำให้ลูกรู้สึกมีปมค้อยหรือรู้สึกเหมือนถูกทอดทิ้งเมื่อพ่อแม่ต้องแยกกันอยู่คนละทาง

4.2 คุณค่าทางวรรณศิลป์ใน เวลาในขวดแก้ว

วรรณกรรมเป็นงานศิลปะที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรคของผู้แต่งบนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจชีวิต โดยมักประกอบขึ้นอย่างประณีตงดงาม วรรณกรรมที่แสดงความหมายชีวิตอย่างถ่มถึกและสามารถสร้างความคันค้ำแก่ผู้รับย่อมมีพลังพอที่จะปลุกถ่านึกทางจริยธรรมของผู้รับ

ผู้วิจัยวิเคราะห์กถาวรีทางวรรณศิลป์ใน เวลาในขวดแก้ว ด้านการบรรยายความพรรณานาความและการใช้บทสนทนาดังต่อไปนี้

4.2.1 การบรรยายความและการพรรณนาความ

ประภัสสร เสวิกุลมีความสามารถในการสร้างความประทับใจด้วยถ้อยคำที่ไพเราะคมคายจนเป็นที่ยอมรับของนักอ่านนักวิจารณ์หนังสือทั่วไป ในเรื่อง เวลามีในขวดแก้ว บทบรรยายและพรรณนาความเป็นส่วนสำคัญที่สร้างความเข้าใจและความประทับใจแก่ผู้อ่านในด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1.1 ภูมิหลังและดำเนินเรื่อง

บทบรรยายความรู้สึกลึกซึ้งย้อนหลังของนัดเมื่อหวนนึกถึงวัยเด็กเป็นองค์ประกอบที่ผู้แต่งใช้แทนภูมิหลังของตัวเอง จัดเป็นมุมมองภายใน คือ “มองผ่านตัวละครที่อยู่ในเหตุการณ์” (ชูศักดิ์ ภักทรฤตวิชัย, 2538 : 209) ทั้งนี้ เราจะเห็นว่า นัดเป็นผู้เล่าเรื่องของตนเองในช่วงเป็นเด็ก ดังตอนที่ว่า

บ่อยครั้งที่ผมหวนคิดถึงช่วงเวลาที่ผ่านมา เมื่อผมและน้องยังเล็ก...คอนนั้นผมยังอยู่บ้านหลังเก่า บ้านที่ใกล้แม่น้ำ...ดกฮิ้นแม่มักจะพาเราสองคนไปนั่งที่นอกสนามแม่จะค่อยๆ หวีผมให้น้องร่าวกับเป็นงานที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ทั้งๆ ที่สายตาของแม่เสียนองไปทางท่าทีน้องอยู่ตลอดเวลา...บางวันเราจะนั่งกันอยู่เช่นนั้น จนกระทั่งหึ่งห้อยลมดันลำซุชาน้ำเป๋อ่งแสงเรืองๆ ปรึบปราย และขู่ขู่ใหญ่ต่งเสียงหึ่งๆ อยู่รอบตัว (5)

บทบรรยายนี้แทรกอยู่ในบทที่ 1 ตอนที่นัดถูกแม่ทุบเพราะกลับจากโรงเรียนช้ากว่าปกติ และแม่ชูดประชด ไปถึงพ่อ นี่เป็นครั้งแรกที่ผู้อ่านได้รับรู้ว่าครอบครัวของนัดมีปัญหา และปัญหานั้นมาจากพ่อแม่ของเขา ความคิดย้อนหลังของนัดในตอนนี้แสดงให้เห็นว่าพ่อของนัดไม่ค่อยมีเวลาให้ครอบครัว ขณะที่แม่เฝ้ารอการกลับมาของพ่ออย่างใจจดใจจ่อ พ่อปล่อยให้แม่และลูกๆ ต้องรอจนตีกัน ในความเป็นเด็ก นัดไม่ค่อยเข้าใจนัก แม่โตขึ้น เขายังคิดว่า “ไม่แน่ใจว่า...รอคอยอะไร อาจจะเป็นพ่อที่กลับบ้าน ไม่มีเงินเวลา หรืออาจจะเป็นอะไรสักอย่างที่เรารู้ว่า ‘ไม่เคยรู้’” (5) ผู้อ่านอาจคิดต่อเติมว่าแม่และลูกๆ รอคอยอาจเป็นสิ่งที่มากกว่าตัวบุคคล คือ บรรยากาศของความอบอุ่นที่พ่อแม่ถูกอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน อันเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นเป็นประจำ นั่นแสดงว่า การขาดความมั่นคงทางจิตใจมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ปฏิกริยาของแม่คือความโกรธแค้นที่จะเป็นการพยายามทำความเข้าใจหรือยอมรับ แม่จึงหาทางระบายออกด้วยการตำหนิพ่อให้ถูกถึง โดยเฉพาะในช่วงหลังๆ ผู้แต่งใช้มุมมองภายในโดยนัดผู้เล่าเรื่องกล่าวถึงพ่อในสายตาแม่ และแสดงความรู้สึกของคนต่อพ่อที่ต่างออกไป เมื่อแม่บรจรงค์ตัวอย่างสวยงามเพื่อออกไปทานอาหารร่วมกับพ่อในวันครบรอบแต่งงาน นัดแสดงความรู้สึกของคนที่ได้ในส่วนลึกแล้ว แม่ยังคงปรารถนาความใส่ใจจากชายที่ได้ชื่อว่าเป็นสามีอยู่เสมอ แต่ก็มักจะบ่นเขาในแง่ร้าย ในขณะที่นัดสามารถรับรู้ตัวตนของพ่อได้ ดังความว่า

...แม้แม่จะแข็งกร้าวกับพ่อมากขึ้นในระยะหลังๆ แม่พบว่ามันถึงความไม่คิดค้นๆ ของพ่อให้แม่ฟังและทำท่าเหมือนจะดักเป็นดักคายกับพ่อ แต่ถึงๆ แล้วแม่ก็ยังคงเป็นผู้หญิงธรรมดาคนหนึ่งที่น่าปรารถนาความรักใคร่ใคร่จากผู้ชายที่เคยรักและอยู่ร่วมกับมา แม่ไม่ค่อยพูดถึงพ่อบ่อยนัก...เราเติบโตมาด้วยความขัดแย้งของคนทั้งคู่ ภาพพจน์ของพ่อในสายตาเราคือผู้ชายหัวเถิดๆ สามในที่แล้ว และคู่ทะเลาะวิวาทของแม่ แต่มีบางสิ่งบางอย่างที่พ่อเหน็ดถึงเท่านั้นและติดอยู่ในใจของผม นั่นก็คือ ความรู้สึกที่ว่าพ่อรักผมและหมั่น แม้พ่อจะไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับลูกมากนัก แต่พ่อก็ใช้มันอย่างคุ้มค่า(13)(เน้นโดยผู้วิจัย)

ในเหตุการณ์หนึ่ง นิคและครอบครัวออกไปพร้อมกันด้วยความหวังว่าจะมีความสุขในวันพิเศษของพ่อแม่ แต่ความเป็นคนช่างเข้าหยอกของพ่อที่กล่าวถึงสิ่งที่แม่ไม่พอใจอยู่แล้ว ประกอบกับความเจ้าอารมณ์ของแม่ก็ทำให้ทั้งคู่มีปากเสียงและความตั้งใจที่จะทานอาหารร่วมกันก็ถูกทำลายไปด้วยการโต้เถียงและความไม่ยอมอดรวิวาห์ของพ่อให้แก้กัน หลังจากนั้น ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวนั้นเริ่มเลวร้าย ดังที่ผู้เล่าได้บรรยายความโดยใช้มุมมองภายในที่มองแม่และน้อง แล้วพ่อด้วยความรู้สึกของตนเองดังต่อไปนี้

หลังเหตุการณ์ที่ร้านถูกแกวันนั้นแล้ว สถานการณ์ในบ้านดูเหมือนจะดีขึ้นจริงๆ ...คุยยากกับเราตามคนแม่ถูกต่างจังหวัดตัวเองอยู่ในโลกส่วนตัวคนเดียวที่น่าอึดอัด แม้คำว่าพ่อและผู้หญิงคนนั้นด้วยข้ออ้างที่ผมไม่เคยคิดว่ามันจะออกมาจากปากของแม่ได้ แม่พยายามที่จะบอกผมและน้องว่าพ่อเป็นคนชั่วร้ายสาธยาย เป็นคนขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว และไม่เคยอินังจึงชอบต่อพวกเขาแม่แต่เล็กน้อย ส่วนผู้หญิงคนนั้นเป็นคนกั้นกั้น เห็นแก่ตัว และหน้าด้านไร้ธยาธยา

ถ้าผมหรือน้องทำอะไรที่แม่ไม่พอใจแม่ก็เพียงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ แม่ก็จะกรวดกรวยราวกับเป็นเรื่องคอขาดบาดตาย และลงท้ายว่าเราสองคนที่น้องรับยานิสัยเลวๆ มาจากพ่อ

ส่วนหนึ่งนั้น เลียบไปอย่างผิดๆ เธอกลายเป็นคนเศร้าซึมครุ่นคิดราวกับถูกเหยียดเด็กที่ร่าเริงแจ่มใสไปในชั่วคืน ไม่มีเสียงหัวเราะเค็มเคือง ไม่มีแววตาที่ช่างฝันและกระตือรือร้นต่อสิ่งรอบข้าง ไม่มีท่าทางกระโดดโถกเดินอย่างสนุกสนานเบิกบานหลงเหลืออยู่ในตัวเธออีกต่อไป...หนึ่งพูดน้อยลง แม้แต่กับผมซึ่งเคยเป็นคนที่เธอสนิทสนมด้วยมากที่สุด กับแม่นั้นยิ่งแล้ว หนึ่งหลีกเลี่ยงที่จะพบหน้าแม่ หากจำเป็นจริงๆ ก็เพียงแต่ตามคำบอกคำซึ่งนั่นยิ่งทำให้เพิ่มความมึนงงขึ้นไปอีก

ตัวรับชม บ้านกลายเป็นสถานที่ที่น่าเบื่อหน่าย ถ้าวันไหนมีเขียนไวโอติน ผมกับจ๋อมก็ชวนกันเถลไถล ไปที่ร้านหมาแดง...แต่ถ้าเป็นวันที่ไม่มีเขียนไวโอติน ผมจะนั่งเป็นเพื่อนป้อมที่ชอบสนามหรือในโรงอาหาร ดูเอกกับชัยซ้อมฟุตบอล...ป้อมมักจะรอกกับพร็อมเอกและชัย ปัดอ้อยให้ผมซึ่งเพิ่งเริ่มแก่เดินเร็วแต่เร็วไปตามศูนย์การก้าวเพียงสักพัก ช่วงเวลาจนมีคิดว่าน่าจะกลับบ้านเพื่อให้เหลือเวลาอยู่กับแม่ไอยที่ตุลที่จะทำได้ (22-23)(ณัน โดยสุวิชัย)

จะเห็นได้ว่า สภาพครอบครัวที่แตกแยกสร้างปัญหาและบ่มเพาะให้เด็กอย่างมาก พฤติกรรมของแม่ที่สำนึกและคำว่าพ่อและภรรยาใหม่อย่างพยายามทำให้ลูกๆฟังเป็นการระบายอารมณ์ของคนอย่างผิดๆและยังส่งผลกระทบต่อจิตใจของลูก คงจะพบว่า ทั้งที่แม่มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดลูกมากกว่าพ่อ แต่การกระทำของแม่ทำให้ลูกๆยังขาดความอบอุ่นและไว้ที่พึ่ง ทำให้หนึ่งกลายเป็นคนเก็บกด ทำให้มีนิสัยไม่อยากกลับบ้าน และแม่เองซึ่งดูเหมือนว่าลูกทอดทิ้ง เพราะลูกไม่กล้าเข้าใกล้ก็ไม่ได้ลดความทุกข์ลงได้ ต่อมา เมื่อมีนิสัยโอกาสได้พบและรู้จักที่แหว ภรรยาใหม่ของพ่อ นอกจากเธอจะไม่ร้ายกาจอย่างที่แม่เคยประณามไว้แล้ว ความอ่อนโยน ความอดทน และความแสนอ่อนแสนอบปลายที่เธอแสดงออกต่อเขาและพ่อ มีส่วนให้มันไม่รู้สึกรอค้อด้านที่แหว เช่นที่เด็กทั่วไปมักรู้สึกต่อแม่เลี้ยง

4.2.1.2 ตีกันและนิสัยและพฤติกรรมของตัวละคร

การบรรยายและพรรณนาความของนักเป็นองค์ประกอบสำคัญซึ่งแสดงที่มาของความนึกคิดและพฤติกรรมของคนและตัวละครอื่นเชื่อมโยงกับลักษณะนิสัย เช่นความรู้สึกของนักต่อเหตุการณ์ที่เผชิญอยู่มักชี้ให้เห็นความเป็นคนอ่อนไหวและช่างคิดของเขา ดังตอนที่แม่และพ่อนิปากเสียงกันก่อนจะออกไปทานอาหารนอกบ้าน นักก็คิดถึงนิทานเกี่ยวกับ "พระจันทร์ใส่น้ำหวาน" ที่พ่อเคยเล่าให้ฟังว่า

...นิทานเรื่องราวของครอบครัวพ่อ แม่ ลูกที่ชายจน กระทั่งลูกไม่เคยรู้สขของขนมหวาน วันหนึ่งลูกเห็นเพื่อนบ้านทานขนมก็อยากทานบ้าง ทำให้พ่อต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อหาเงินซื้อแป้งและน้ำตาลมาทำขนมให้ลูก แล้วก็มีเหตุให้ต้องเสียบแป้งและน้ำตาลไปครึ่งแล้วครึ่งเท่า จนคืนสุดท้ายที่ลูกคร่ำครวญจะทานขนมหวานให้ได้ เผอิญพ่อมองเห็นเงาพระจันทร์อยู่ในแก้วน้ำที่วางไว้ตรงหน้าดวง พ่อเรียกลูกมาใกล้ๆแล้วส่งแก้ว "พระจันทร์ใส่น้ำหวาน" ให้ลูก ลูกรับแก้วมาดื่มเฝ้าพระจันทร์ในน้ำอย่างเอร็ดอร่อย และเฝ้ารอคอยที่จะดื่มกิน "พระจันทร์ใส่น้ำหวาน" ทุกๆคืนอย่างมีความสุข

บางทีผมอาจเป็นเด็กในนิทานเรื่องนี้ ที่เฝ้ารอคอยความสุขที่มอบบางดวงคา
อยู่ทุกคำคืน(16)

สำหรับนัก การเฝ้ารอ "พระจันทร์ใต้น้ำหวาน" เปรียบได้กับความหวังที่จะ ได้รับความ
ความรักและอาหารจากพ่อแม่ซึ่งนับวันจะยิ่งวิบหรือถึง ภาทการทะเลาะแฉะแฉะแฉะของผู้อื่นที่กำเนิด
ที่เกิดขึ้นเป็นนิจ ทำให้มันยิ่งอ่อนแอและ โหยหาความรักความเข้าใจจากใครสักคนมาทดแทน
และดูเหมือนว่าจอมจะเหมาะสมที่สุด ในสภาพการณ์เช่นนี้

สำหรับผม บ้านกลายเป็นสถานที่ที่น่าเบื่อหน่าย ถ้าวันไหนมีเขียนไวโอลิน
ผมกับจอมก็ชวนกันถอดโดดไปที่ร้านหมางหงนกินถั่วตัด กับกาแฟเย็น และฟัง
เพลง "เวลาในขวดแก้ว" ซ้ำๆ ซากๆ ทั้งที่มีแผ่นเสียงแผ่นอื่นอีกตั้งมากมาย แต่
เราก็เลือกจะฟังแค่เพลงนี้ ด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าข้าวเจ้าของ...มันช่างเป็นช่วงเวลา
ที่ดีที่สุดในชีวิตของเราสองคน บางครั้งเราจะนั่งกันเงียบกริบราวกับเกรงว่า
ตุ้มเสียงของเรานี้เพียงนิดเดียวจะรบกวนอีกคนหนึ่ง แต่บางครั้งเราก็ซุกคูดกัน
ไม่หยุดปาก โดยไม่เฝ้าเกรงใจคนอื่นๆ ในร้าน(23)

จอมเป็นเสมือนตัวแทนของทุกคนที่อ่อน โชน เป็นภาพซ้อนของแม่ "คนเดิม" ของ
นักที่เคย "อ่อนหวาน เยือกเย็น" (5) ค่อยๆ นอกจากนักจะต้องการจอมเป็นตัวแทนของแม่เพื่อ
เติมเต็มความรู้สึกที่ขาดหายไปแล้ว นักยังมีโอกาสเป็น "วีรบุรุษ" เมื่ออยู่ใกล้จอมซึ่ง "ไม่ค่อยมี
เพื่อนสนิท...แต่ดี แบบบาง ร่ำรวย...แต่...ไว้หว่ที่สุดในโลก" (6-7) อาจเป็นไปได้ว่า การมีเพื่อน
ที่ค่อนข้างป้อม ซ้อและเอกทำให้นักรู้สึกว่าคนเหนือกว่าจอม และยิ่งภาคภูมิใจเมื่อได้เป็นผู้หยิบยื่น
"ความเป็นเพื่อน" ให้จอม การเป็นผู้ให้ทำให้นักรู้สึกว่าตัวเองยังมีคุณค่า มีคนต้องการ ทั้งที่
คนๆ นั้นเทียบหรือเหนือกว่าเขาแทบทุกด้าน ทั้งฐานะ วรรณะ และความอบอุ่นในครอบครัว
แม้นักจะมีเพื่อนๆ ที่คือลูกไล่ แต่ขณะนั้นเพื่อนทั้ง 3 คนต่างก็ยังไม่มียุทธาให้หนักใจเช่นที่นักมี
ซึ่งอาจทำให้นักรู้สึกมีปมด้อย การได้คบหาซุกคูดกับจอมจึงนอกจากจะเป็นการช่วยเธอแล้ว ยัง
ช่วยให้ตัวนักเองได้ระบายความน้อยเนื้อต่ำใจและคลายความหมกมุ่นกับปัญหาของคนได้อีกด้วย
จะเห็นได้ว่า การบรรเทาและพรรณนาความที่มันนุ่มนงภายใน โดยเฉพาะอารมณ์
ความรู้สึกสามารถให้รายละเอียดแก่ผู้อ่านได้มาก รายละเอียดเหล่านี้มีทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงและส่วน
ที่เป็นความคิดคำนึงของตัวเอง อารมณ์บรรเทาข้างต้นที่นอกจากจะบอกให้รู้ว่าจอมและนักมี
ทัศนคติด้านคนคล้ายกันดังที่ทั้งคู่ได้เลือกเขียนไวโอลินและนิยายฟังเพลง "เวลาในขวดแก้ว"
ด้วยกันแล้ว ยิ่งชี้ว่านักเป็นคนอ่อนไหว คิดมาก และกำลังมียุทธาที่ทำให้ไม่ออกจากบ้าน

การลดไกล่ไปกับจอมพลังเด็กเขียนและเด็กกึ่งเพลงเดิมซ้ำๆ ซากๆ แสดงถึงความอ่อนแอทางจิตใจที่ทำให้เขาพยายามไขว่คว้าหาสิ่งชดเชยแทนความเหงาและการขาดความอบอุ่นจากที่บ้าน จอมและเพลง “เวลาในขวดแก้ว” จึงเป็นเสมือนเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจของนัค ทำให้เขารู้สึกว่าตัวเองมีค่า มีคนเข้าใจ และมีบางสิ่งที่เป็นของเขาอย่างแท้จริง การบรรยายเรื่องปูพื้นมาก่อนเช่นนี้จึงเป็นข้อคิดที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าทำไมนัคจึงรู้สึกเสียใจ “น้อยใจ เจ็บใจ และแปลกแปลกเหมือนถูกทิ้งคำด้วยหนามแหลม” (226) และ “...อ่อนระโหยโรยแรง คอแห้งผาก...จิตใจคืนคืนและหดหู่อย่างบอกไม่ถูก”(238) เมื่อรู้ว่าจอมไปกับชายอื่น เพราะเขาคิดว่าตัวเองไม่มีคุณค่า ไม่มี ความหมายกับจอมอีกต่อไปแล้วนั่นเอง

เนื่องจากผู้แต่งให้นัคเป็นผู้เล่าเรื่อง การบรรยายส่วนใหญ่จึงถ่ายทอดผ่านความนึกคิดของนัคเพื่อไขว่คว้าถึงความสัมพันธ์ระหว่างนัคกับเพื่อนๆ รวมถึงลักษณะนิสัยและการกระทำของพวกเขาและคนอื่นๆ ในครอบครัวนัค อาทิเช่นต่อไปนี้

เมื่อขึ้น น.ศ.3 ผมเลือกเรียนไวโอลินในตอนเย็น สัปดาห์ละ 2 วัน คือในวันอังคารและพฤหัสบดี ส่วนเอกรวงค์กับซัย สมัครลงทีมฟุตบอล เหลือแค่ป้อมซึ่งไม่ชอบคนครีและจนปัญญาที่จะเล่นฟุตบอล ได้แค่นั่งดูเพื่อนอูริณตามหา หรือไม่เช่นนั้นก็รอพวกเขาอยู่ที่โรงอาหาร...ป้อมจะนั่งห้อยขาบนโต๊ะ และทอดสายตาออกไปเบื้องนอก รอเวลาที่การซ้อมฟุตบอลหรือเขียนคนครีจะยุติลง...

หลายปีมาแล้วที่เราทั้งสี่คนเดิน ไปยังป้ายรถเมล์ด้วยกันเมื่อ โรงเรียนเลิก เราทยอยกลับกัน และส่งเสียงหัวเราะกันราวกับเป็นเจ้าของถนน...บางครั้งเราจะมีมะดงข้างทาง และหักฟักบัวที่เรี่ยราดมาแบ่งกันกิน เมื่อถึงป้ายรถเมล์แล้วเราก็ยัง ไข้อยู่กันอยู่อีกนาน ต่างคนต่างหาเรื่องมาคุยราวกับจะ ไม่อยากจากกัน บางครั้งก็เฝ้าจอนกับรถที่เก่าไปบ้าง คนจับแก๊วไปบ้าง เพื่อหาเหตุผลให้เวลาแห่งการอยู่ร่วมกันอีกเมื่อออกไปอีก

บางทีเราก็จุดรั้งกันเมื่อใครคนหนึ่งจะขึ้นรถ ท่ามกลางเสียงเป่านกหวีดระงะของกระเป๋ารถเมล์

ผมไม่รู้ว่าเราทำอย่างนั้นกันทำไยมาเป็นปีๆ ทั้งๆที่ในที่สุดแล้วเราต่างก็แยกย้ายกันขึ้นรถเมล์คนละสาย ผู้จุดหมายปลายทางคนละแห่ง เพื่อรอคอยวันพรุ่ง ซึ่งอาจจะมาถึงหรือไม่มาถึงเลยในชีวิต(9-10)

ถึงหนึ่งที่สูงส่งทำได้อย่างชัดเจนจากการบรรยายข้างต้นคือการชี้ให้เห็นถึงความผูกพันของนั้ดกับเพื่อน เวลาได้มีช่วยกันและช่วยร้างสมความอาหารต่อกันจนกลายเป็นมิตรภาพอันลึกซึ้งซึ่งที่หากจะมีสิ่งใดมาทำลายได้ อย่างไรก็ดี อีกถึงหนึ่งที่อยู่เหมือนผู้แต่งจะเกริ่นเป็นนัยๆ ไว้ก็คือ การพลัดพรากจากกันที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเพราะเส้นทางชีวิตที่ต่างกันของแต่ละคน รวมทั้งบางคนที่อาจไม่มีวันพุงนี้อีกเลย ซึ่งอาจหมายถึงป้อมที่ค้องถือชีวิตทั้งที่อายุยังน้อยก็เป็นได้

4.2.1.3 จากและลักษณะของตัวละครในสายตาของตัวเอก

การบรรยายจากและลักษณะตัวละครในเรื่อง เวลาในซวดแล้ว เป็นการมองผ่านความรู้ตึกนึกคิดของนั้ดซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง หลุดจากกล่าววกเวียน ไปถึงสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ในวัยเด็กของนั้ดจำๆกัน และหลุดจากแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตัวละครอื่น เช่น จากที่กล่าวถึงสภาพบ้านของจอมทั้งก่อนและหลังจากที่พ่อของเธอสภาพรายน้อยเจ้าบ้าน

บ้านจอมอยู่ชานนาว่า...วันที่ที่รอดผ่านผ่านประตูใหญ่ที่ราวกับหูดะเจ้าไปอยู่โน
อุทธานอันร่วมวัน ถนนรอยกรวดสีขาวสะอาดคักผ่านถนนหนทางเขียวขจี และ
ไม้ดอกไม้ใบนานาพันธุ์ที่เรียงรายอย่างเป็นระเบียบ ดูตัวคึกคักใหญ่ที่ปลูกอยู่บน
เนินเตี้ยๆรายรอบด้วยกุหลาบสีต่างๆที่เรียงกันซู่ซ้อดกถันลงมาตามเนิน(65)

และ

บ้านของจอมเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อหลายปีก่อน บางถึงบางอย่างทุด ไทวมถง
อย่างเห็นได้ชัดถึงการปล่อยปละละเลยและขาดการเอาใจใส่ดูแล ซึ่งที่เพิ่มเติม
ขึ้นมาเห็นจะเป็นคึกหลังกะทศรัฎรูปทรงทันสมัยซึ่งตั้งอยู่ตรงบริเวณที่เคยเป็น
ถนนหนทางอันเขียวขจี(114)

ความเปลี่ยนแปลงที่นั้ดมองเห็น ไม่เพียงถือถึงรูปตึกกษณภายนอกของบ้านที่ทุด ไทวมถง แต่ยังชี้ถึงสภาพจิตใจของผู้เป็นเจ้าของบ้านที่เปลี่ยนไปในทางที่คักค้ำ เมื่อนั้ดมาเยี่ยมบ้านจอมครั้งแรก ความอบอุ่นของครอบครัวที่พร้อมพรั่งทั้งพ่อ แม่ ลูก เคยทำให้นั้ดรู้สึกสะเทือนใจเมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตคน แต่การมาเยี่ยมบ้านจอมครั้งต่อมา ความอบอุ่นของครอบครัวจอมที่เคยเห็นก็กลายเป็นเพียงอดีต จอมกลายเป็นเด็กสาวที่โหยหาความรักเช่นเดียวกับนั้ด แต่การได้รับรู้ถึงความทุกข์ของจอมก็ไม่ได้ช่วยให้นั้ดและจอมใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น เช่นตอนที่นั้ดเห็นจอมที่ร้านขายเนื้อค้าศรั นั้ดได้แค่เดินตามและมองเธอเดินเลือกซื้อเนื้อค้าอยู่ห่างๆ คังข้อความที่แสดงมุมมองภายนอกกว่า

...หล่อนเดินเข้าร้าน โน้นออกร้านนี้ซื้อข้าวของต่างๆราวกับจะตั้งหน้าตั้งตาให้เงินให้หมดๆ ไป หรือซบเซาเซบเซากับบางสิ่งบางอย่างมากกว่าจะอยากได้สิ่งเหล่านั้นอย่างจริงจัง ผมนึกถึงสมัยที่เราเฝ้ากินกาแฟเย็นกับแก้วคัสชีนละ 50 สตางค์ ในร้านหมาหงอนและคอยเดินไปหยอดเหรียญทิ้งเพลงจากตู้เพลง...แม้ว่าเราต่างก็ไม่มีอะไรเต็มในชีวิต แต่เราก็เฝ้ามีความสุขต่อกันได้อย่างง่ายๆ ครั้นเมื่อเราเติบโตขึ้นและมีบางสิ่งบางอย่างเพิ่มขึ้น แต่เราต่างก็ใช้ชีวิตอย่างโศกเศียวเพียงลำพัง

ผมอดที่จะถามตัวเองไม่ได้ว่า เงินทองสามารถที่จะซื้อความสุขความสบายใจได้จริงหรือ?

ผมไม่เคยบอกจ๋อม และจ๋อมก็คงไม่เคยรู้ว่า มีคนเฝ้าเดินตามเธอตลอดวันอาทิตย์นั้นแม้ว่าเวลาจะล่วงเลยมานานแต่ผมก็ไม่เคยลืมภาพที่หล่อนเดินท่อมๆ หอบถุงกระดาษพระพุทธรูป เหมือนคนพนงจรที่ไร้จุดหมายปลายทาง...มองผู้คนที่ผ่านไปมาอย่างเสียนอช ผมไม่รู้ว่าจะจ๋อมค้นหาใครในหมู่ผู้คนเหล่านั้น อาจเป็นใครสักคนที่หล่อนพอจะซุกซุก หัวเราะ และร้องไห้ด้วยได้ หรือใครสักคนที่จะทำให้หล่อนกลายเป็นเด็ก ๆ ที่เกลียดชังอยู่โดยไม่ยอมห่างไปไหน(130)

นักมองจ๋อมและคิดตามที่คนรู้จัก ประสบการณ์ร่วมที่ต่างกับเผชิญปัญหาครอบครัว สคล้ายกันทำให้นักมองเห็นภาพสะท้อนของตัวเองจากจ๋อม นักได้แค่เฝ้าดูจ๋อมอยู่ห่างๆแต่ไม่กล้าเข้าไปซุกซุกหรือปลอบโยนอาจเพราะเขาเองก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาของตัวเองได้ ความห่างเหินระหว่างนักและจ๋อมส่วนหนึ่งจึงเกิดขึ้นจากความไม่พร้อมของนักที่จะเป็นผู้แบ่งเบาความทุกข์อันหนักเกินกำลังของคน อย่างไรก็ตามนี่นับว่าให้ภาพจ๋อมในความคิดนักที่ต่างจากจ๋อมที่นักได้พบในตอนท้ายเรื่อง

จากที่นักไปบ้านครูวาทินทั้งที่กรุงเทพฯและหนองคายเป็นส่วนหนึ่งของบทบรรยายที่แสดงให้เห็นความต่อเนื่องของปมปัญหาที่ผู้แต่งผูกไว้ เมื่อพ่อแม่ทะเลาะกันและแม่ขอร้องให้นักไปอยู่กับพ่อ นักรู้ว่าครูวาทินมีบ้านอยู่ในซอยเดียวกันกับบ้านพ่อและได้แวะไปที่บ้านของครู ภาพในความจำของนักมีแสงผาอย่างภาพวาดที่สื่ออารมณ์ ดังข้อความว่า

บ้านครูวาทินเป็นบ้านเช่าหลังเล็กๆอยู่ในบริเวณเดียวกับเจ้าของบ้าน ถ่อมรอบด้วยรั้วสังกะสีๆ และคกด้วยซากรถจักรยาน...

เพลง "มานั้ ไหว้อช" ดังขึ้นในท่วงทำนองเศร้าซึ้ง ครูวาทินเอี้ยวตัวหันข้างให้ผม บ่อยครั้งที่ครูเผลอหน้าจากไวโอลินและเหม่อมองไปทางบ้านหลังนั้น...แดดยามบ่ายที่สาดแสงเข้ามาภายในห้อง จับแสงหน้าทึบโหมกแก้มสูง กระบอกคาลิปและกางเกงย่นมน หน้า-งา เหมือนภาพเงา...

ผมไปหาครูวาทินที่บ้านบ่อยๆ ในระยะหลัง ก่อนที่จะย้ายกลับมาอยู่กับแม่ และนาง...แทบทุกครั้งครูวาทินจะเล่นเพลง "ม่านไทร้อย" ให้ฟัง แต่บ่อยครั้งที่ครูเลิกเล่นเขากวางคันคล้ายคนที่ตื่นหวังหรือหมดกำลังใจ และผมสังเกตเห็นว่า วันใดก็ตามที่มีเงาไหวๆ อยู่หลังม่านหน้าต่างสีขาวบนเรือนหลังใหญ่ในห้องที่ตรงกับหน้าต่างห้องรับแขกบ้านครู วันนั้นครูจะเล่นไวโอลินอย่างตั้งอกตั้งใจเป็นพิเศษ ราวกับจะถ่ายทอดชีวิตจิตใจลงไปในเสียงเพลง (78-79)

ต่อมา เมื่อนักไปเที่ยวหนองคายกับชัย นิค ได้พบครูวาทินโดยบังเอิญ เขาได้รู้ว่าครูลาออกจากงานที่โรงเรียนมาอยู่กับภรรยาซึ่งเป็นคนเดียวกับเงาหลังม่านหน้าต่างที่นิคเคยเห็น ข้อความตอนนี้นำผ่านภาพในความทรงจำของนิคเมื่อครูพูดถึงบ้านที่กรุงเทพฯ ดังความว่า

"นิคบ้านครูที่กรุงเทพฯ ได้ไหม?"

"อะ..." ผมรับคำ "...บ้านในตงด้วย"

ผมนึกถึงสมัยที่ยังอยู่บ้านพ่อ และมีกะแจะไปหาครูวาทินบ่อยๆ... ผมยังจำบ้านไม้ชั้นเดียวกลางคอกด้วยล้อมรอบด้วยรั้วตั้งกะตึกๆ และเพลง "ม่านไทร้อย" ที่ครูชอบยืนฟังกรอบหน้าต่างไวโอลินและแอบลอดออกไปทางบ้านหลังใหญ่ที่อยู่ตรงกันข้าม

บางครั้งครูจะเลิกเล่นไวโอลินกลางคัน ด้วยท่าทางของคนที่ตื่นหวังหรือหมดกำลังใจ แต่หากวันใดก็ตามที่มีเงาไหวๆ อยู่หลังม่านหน้าต่างสีขาวบนเรือนใหญ่ในห้องที่ตรงกับห้องรับแขกบ้านครู วันนั้นครูจะเล่นไวโอลินอย่างตั้งอกตั้งใจเป็นพิเศษ ราวกับจะถ่ายทอดชีวิตและจิตใจลงไปในเสียงเพลงที่เดียว

"หรือว่าแฟนครู..." ผมนึกถึงผู้หญิงหลังม่านหน้าต่างขึ้นมาได้

"อือ" ครูวาทินมองตามผม...ดวงตาคู่นั้นแทนคำพูดทุกอย่างที่อยู่ในใจครูและใจผม (187)

จะเห็นว่า ความต่อเนื่องของเหตุการณ์ 2 ตอนข้างต้นแสดงได้ด้วยการซ้ำข้อความ ในฉากที่บอกกล่าวถึงมาก่อน(หน้า 79) วิธีนี้ช่วยเน้นข้อความหมายและประติมากรรมต่อเรื่องให้ผู้อ่านคาดเดาไปพร้อมกับนิคได้ว่าภรรยาของครูเป็นคนเดียวกันกับ "ผู้หญิงหลังม่านหน้าต่าง" และชีวิตคู่ที่หนองคายของเขาทั้งสองแสดงการอินซอติที่จะเลือก แม้ว่าภรรยาของครูต้องตัดขาดจากครอบครัวของตน นอกจากนี้ ฉากที่กล่าวถึงสภาพบ้านของครูที่หนองคายว่า "เป็นห้องแถวริมแม่น้ำติดกับโกดังเก็บสินค้าขนาดใหญ่ ที่อเนกด้วยกลิ่นน้ำปลาและ ควันไฟด้วยหุ่นของเบ๊งมัน"

(186) ไม่เพียงแสดงอุปสรรคในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของคนทั้งคู่ แต่ยังสร้างความประทับใจในความรักที่ทั้งสองมีต่อกันอีกด้วย

นอกจากประวัตรจะใช้การบรรยายความและการพรรณนาความสร้างความเข้าใจต่อตัวละครสำคัญและองค์ประกอบอื่นอย่างน่าประทับใจแล้ว เขายังใช้บทสนทนาที่สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของตัวละครและเหตุการณ์ ตลอดจนช่วยในการดำเนินเรื่องได้ดี ดังจะกล่าวต่อไป

4.2.2 บทสนทนา

ผู้แต่งนวนิยายเรื่องนี้ใช้บทสนทนาในการเล่าเรื่อง เนื่องจากเรื่องทั้งหมดเป็นเรื่องที่ตัวเอกเล่าย้อนถึงอดีตโดยใช้มุมมองภายใน สิ่งที่โดดเด่นเป็นตัวละครผู้ศึกษานักคิดส่วนใหญ่ปรากฏในบทบรรยาย ส่วนปฏิกิริยาที่เขามีต่อตนเอง เหตุการณ์ พฤติกรรมของคู่สมรสและผู้อื่น รวมถึงปฏิกิริยาของคู่สมรสที่มีต่อตัวเอก และต่อเหตุการณ์ที่ประสมร่วมกัน จะวิเคราะห์ได้จากบทสนทนา เหตุการณ์ที่นักไม่ได้ประสบโดยตรงจะสื่อผ่านบทสนทนาที่ตัวละครอื่นกล่าวกับเขา บทสนทนาในเรื่อง เวลาในขบวนการ แสดงถึงสำคัญดังนี้

4.2.2.1 ลักษณะนิสัยและความขัดแย้งของตัวละคร

ดังกล่าวแล้วว่า ผู้แต่งบรรยายมุมมองภายในของตัวเอกเมื่อประสบพฤติกรรมของตัวละครอื่นและเหตุการณ์ที่กระทบต่อเขา เราจะเห็นว่าผู้แต่งยังใช้บทสนทนาเสริมความเข้าใจต่อมุมมอง ให้ผู้อ่านวิเคราะห์ถึงลักษณะนิสัยและความขัดแย้งของตัวละครด้วยตนเอง อันเป็นการแสดงตัวละครโดยอ้อม (indirect characterization) บทสนทนาจึงเป็นส่วนสำคัญที่สามารถบ่งชี้นิสัย พฤติกรรม ที่สนใจ ตลอดจนความขัดแย้งของตัวละครอื่นเป็นส่วนสำคัญของโครงเรื่อง ทั้งตอนที่พ่อแม่ของตัวละครเหล่านี้เมื่อพ่อรู้ว่าแม่มีความสัมพันธ์กับลุงอมร

“คุณผู้ตัวใหม่จะทำอะไรต่อไป...” พ่อพูดด้วยน้ำเสียงที่พยายามข่มความรู้สึก
 “...ไม่คิดถึงตัวเอง ก็น่าจะคิดถึงลูกบ้าง”

“ฉันยังเหลืออะไรให้คิดอีก” แม่เสียงเซรือ “มีหัวตัวก็ไปกมเมียบนอไม่เคยคิดที่จะเหลียวแล ทำงานงกๆเลี้ยงลูกอยู่ทุกวันนี้มีบ้างไหมที่จะเห็นใจเรา...”

“คุณอย่าไปพาดเอาตัวลูก” พ่อสวนคำ “ถ้าฟังลูกสองคนถ้าคุณเลี้ยง ไม่ไหวผมเลี้ยงเองก็ได้...อย่าตีบนะว่าคุณเป็นคนดีวันนี้จะเขาถูกไว้เอง”

“อ้อ แม่ละซิ จีนทั้งใช้นักไต่หนิงไว้กับคุณ มันจะได้จดฉายไม่ก็เสียคนปะไรสิไม่พิงก็เป็นข้าให้แม่บ้านจิกหัวใช้”

“เรื่องนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเขา” พ่อเสียงแข็ง

“จะไม่เกี่ยวได้ยังไง ในเมื่อมันทำให้ครอบครัวต้องแตกแยก”

“อย่าพูดเรื่องนี้อีกเลย” พ่อถอนหายใจ “คุณคิดจะจัดการเรื่องของตัวเองอย่างไรต่อไป...”

แม่มิ่งยัง บางทีสิ่งที่เกิดขึ้นมันอาจรวดเร็วจนแม่มิ่งตัวไม่ทัน พ่องือบไป
ครู่หนึ่งก่อนแยกขึ้นเช้าๆ

“...ถ้าคุณคิดจะอยู่กับเขา ก็ขึ้นใบหย่าให้ผม แล้วขอร้องให้มันเป็นเรื่องเป็นราว
“ที่นั่นที่คุณก็คิดอยู่แค่เรื่องนี้...” น้ำเสียงของแม่มิ่งไปด้วยทวนนัยใจ

“...คุณต้องการที่จะยกแม่มิ่งนั้นออกหน้าออกตาคนที่เท่านั้นเอง”

“คุณก็...” พ่องือบใจแรงๆ “เรื่องมีมัน ไม่ได้เกี่ยวอะไรกับแห้วจนชนิดเดียว
ผมเพียงแต่ขอให้คุณคิดถึงลูกบ้าง”

“คุณไม่ต้องเอาลูกมาบังหน้า” แม่มิ่งยังคงขึ้น “ทำไมคุณถึงต้องคอยปกป้อง
ผู้หญิงคนนั้น มันดีมันวิเศษยังไง”

“เขาอาจไม่มีเงินอะไรเลยอะไร แต่เขาก็มีหลายสิ่งที่คุณไม่มี” พ่องือบขะ

“อย่างน้อยเขาก็ไม่เคยคะคอกใส่หน้าผม

“คุณ...” (59-60)

บทสนทนาข้างต้นทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงความขัดแย้งของพ่อและแม่ของนัคเมื่อ
ถกเถียงกันด้วยเรื่องที่ต่างฝ่ายต่างมีคนใหม่ทั้งที่ยังไม่ได้หย่าขาดจากกัน ลักษณะที่ตรงกันของ
คนทั้งสองคือการไม่ยอมลงใจให้กัน สิ่งที่แม่ทนไม่ได้ก็คือการถูกข่มขืน แม่มิ่งยังมีนิสัยเจ้าอารมณ์ ข้าง
ประจบประชันและแสดงความรู้สึกไม่ไว้วางใจที่แบ่งความไม่เชื่อถือในความสามารของพ่อ ทำให้พ่อ
ห่างไปจากครอบครัวยิ่งขึ้น ในขณะที่พ่อก็ถือสิทธิ์ว่าเป็นผู้ชายจะมีความสัมพันธ์กับใครก็ได้ แต่
หากผู้หญิงกระทำที่จะเสียชื่อและสร้างภาพอันอับอายแก่ลูก เมื่อพ่อกำลังถึงการหย่าขึ้นก่อน แม่ก็
คิดว่าพ่อกำลังคิดจะยกผู้หญิงคนใหม่ ภาพของแม่มิ่งในบทสนทนาข้างต้นนี้ต่างกันโดยสิ้นเชิง
เมื่อเทียบกับความนุ่มนวล ข้างเธอออกเอาใจของพี่แห้ว เช่นตอนที่นัคไปบ้านพ่อบนคืนที่พ่อแม่
ทะเลาะกัน พี่แห้วก็กอดกอดขี้ตอ้ง หาเครื่องนอนให้นัคและถามไถ่เรื่องอาหารการกินของเขา
น่าสังเกตว่า ผู้แต่งเลือกแสดงภาพแห้วด้วยบทสนทนามากกว่าการบรรยาย ดังนี้

“ชอบถ่วงอกหัวโตไหน” พี่แห้วถามขณะที่เลื่อนตู้ใบเล็กๆเข้ามา “เดี๋ยวพี่จะ
ฝัดถ่วงอกหัวโต กับแกงจืดเค้าปูให้...ฝากของพวกนี้ไว้ในห้องนอนนะ พรุ่งนี้พี่จะ
รื้อออก แล้วยกตู้ใบนี้ให้นัค...นี่หนึ่งจะมาด้วยหรือเปล่า ถ้ามาก็ดีนะ นัคจะได้
ไม่เหงา แต่คงต้องยกห้องนี้ให้หนึ่ง แล้วกันห้องให้นัคใหม่”

“หมอยุ่ที่ไหนก็ได้” ผมขุดอย่างเมื่อยๆ “ผมไม่หิว อยากนอนมากกว่า”

“จันทหรือ” พี่แห้ววางมือ และมองดูผมชนิดหนึ่ง “เดี๋ยวพี่จะโอวีดคืนให้กันแล้วกัน
รองห้องไว้สักหน่อย จะได้ไม่หิวตอนดึก”

“ชอบคุณครับ” (61-62)

ผู้แต่งข้างต้นขณะนิวยอร์กตอน โยน เป็นมิตร และก่อนปรานของตัวละครนี้ ตั้งใน บทสนทนาอีกตอนหนึ่งเมื่อนักชอกลับไปอยู่บ้านแม่แต่พ่อพักที่วงจนเกิดการโต้เถียงกันขึ้น

“พ่อว่าแกควรจะทำแม่ก่อน...” พ่อขำเลียงมองพี่แหววทำท่าเหมือนจะพูดอะไรต่อ แต่แล้วก็โผล่ไปครู่หนึ่ง “...รออีกสักพักไม่คิดหรือ”

“พ่อบอกให้ผมรอจนกว่าจะตอบเสร็จ” ผมทวงสัญญา

“ดูแกรีบร้อนจะกลับไปไหนนั่นแหละ” พ่อขึ้นเสียง “บ้านพ่อมันเป็นยังไง แถถึงทำท่าจะเป็นจะตายขึ้นมากับการอยู่ต่อแค่วันสองวัน”

“พ่อ” ผมกระแทกหนึ่งมือในมือลงกับพื้นอย่างถึมตัว “ที่นี่เป็นบ้านพ่อ... แต่ไม่ใช่บ้านของผม”

“นั้ด” พ่อถูกขื่นขึ้น หน้าแดงก่ำ “แล้วไอ้บ้านแม่ที่แกว่าเรื่องจะกลับไปนั่นนะ แกคิดว่ามันเป็นบ้านแกอย่างนั้นหรือ”

“พี่ละ...” พี่แหววรีบถูกขึ้นไปหาพ่อ “...นั้ดคงคิดถึงแม่กับหญิง ให้แกไป สักพักเถอะละ ถ้าแกสบายใจแล้วก็คงกลับมาค้างที่นี่บ้างเอง” (88)

คำพูดของแหววที่เข้ามา โต้เถียงเมื่อพ่อเริ่มโกรธและแสดงอารมณ์รุนแรงต่อหน้าช่วย ให้สถานการณ์คลี่คลายลงและนั้ดก็ได้กลับไปอยู่บ้านแม่ในคืนนั้น เหตุการณ์นี้ชี้ว่าความอ่อนโยนของแหววทำให้พ่อเกรงใจเธอ นอกจากนี้ แหววยังมีความศรัทธาในหน้าที่ของภรรยาที่พึงใส่ใจ และให้กำลังใจสามีในยามที่ท้อแท้ ดังคืนหนึ่งที่นั้ดพาพ่อซึ่งเมาอย่างหนักกลับบ้าน นั้ดได้พบแหววที่กำลังรอพ่อของเขากลับมา เขาได้คุยกับแหววและรู้ว่าพ่อกำลังตกงาน แหววชวนนั้ดให้หมั้นมาเยี่ยมพ่อบ่อยๆเพราะเธอรู้ว่าพ่อของเขากำลังต้องการถูก

“พ่อเป็นอันจ๋มมานานหรือยัง” ผมทวาดตัวลงนั่ง และถามขึ้นเบาๆ โดยไม่ได้มองลูกต่อน

“สักเดือนหนึ่ง” พี่แหววถอนหายใจลึกๆ “ก็อย่างนี้แหละ นั้ดก็รู้นี้”

“ผมไม่เคยเห็นพ่อเป็นถึงขนาดนี้” ผมเน้นเสียง

พี่แหววนิ่งซึ้ง โหล่ห่อและประสานมือเข้าด้วยกันแน่น

“เกิดอะไรขึ้นกับพ่ออะ” ผมเสียงอ่อนลง เมื่อเห็นท่าทางของพ่อ

“เขาเสียใจเรื่องงานที่บริษัทเก่า...” พี่แหววแต่กึ่งที่อึ้งก้มหน้า “...เขาหวังไว้

มากกว่าจะได้เลื่อนขั้นเป็นผู้ช่วยผู้จัดการ แต่บริษัทก็สั่งเลิกใหม่ขึ้นเป็นผู้ช่วยผู้จัดการ เขาก็เลยประท้วงด้วยการไม่ไปทำงานอยู่สองอาทิตย์ พอกลับไปทำงานก็ไม่มีโต๊ะนั่ง...”

“พ่อก็เลยตาออก” ผมตอบอย่างรู้นิสัยพ่อ

“ชื่อ” ที่แห้วพชกหน้า “ทำมันยังไม่พอ คนในบริษัทเที่ยวไปพูดข้างนอกว่า พ่อถูกไล่ออกจากงานเพราะเป็นแอลกอฮอล์ซึม ทำให้ที่อื่นปฏิเสธที่จะรับเขาเข้าทำงาน

ผมนั่งนิ่ง เมื่อนึกถึงความรู้สึกของพ่อที่ได้รับจากคำปฏิเสธครั้งแล้วครั้งเล่า เหล่านั้น

“ที่จะออกไปหางานทำ เขาก็ไม่ยอม” ที่แห้วพูดด้วยน้ำเสียงที่เริ่มจะถ่ม唾 “เขาว่าถ้ามันจะอดตายไปด้วยกันก็ให้มันรู้ไป แต่เขาทนให้ที่หาเลี้ยงไม่ได้”

“อีกไม่นานพ่อคงได้งาน” ผมตอบ

“นั่นมันมาเยี่ยมพ่อบ้างนะ” ที่แห้วเลยหน้าขึ้นมองมาทางผม แสงโคมต้องหยดน้ำตาที่ซึมออกมาเป็นประกายแวบแวม “คนบางคนรักถูก แต่คนบางคนต้องการถูก...และพ่อของนัคเป็นคนประเภทหลัง” (119)

ความเข้าใจและความจริงใจที่แห้วมีต่อพ่อเป็นสิ่งที่นัครับรู้ได้ คงจะเห็นว่า ท่าทีแข็งๆของนัคเริ่มอ่อนลงเมื่อเขาได้ถึงความทุกข์ของแห้วขณะเล่าเรื่องพ่อให้เขาฟัง นัคยังได้รับรู้ถึงความรัก ความเสียสละที่เขามีต่อพ่อของเขาตามที่พ่อป่วยและตกงาน ดังบทสนทนาต่อไปนี้

“นัค...” ที่แห้วจ้วเงี้ยวขึ้นมา “...มาตั้งแต่เมื่อไหร่?”

“ที่แห้วนั่งแหละ” ผมปฏิเสธ “เมื่อที่แห้วถูกลูกจะถูกจากเก้าอี้ให้ผมนั่ง พ่อเป็นยังไงบ้าง?”

“เขาชัก ก็เลยต้องรีบเอาตัวมาโรงพยาบาล” ที่แห้วเล่าด้วยน้ำเสียงถ่ม唾 “ขอให้ยานอนหลับไว้ ถึงจะตื่นเมื่อตอนบ่ายนี่นัคนั่ง ทอดลิ้นคาได้ก็เรียกหานัคกับหญิง พี่โทร. ไปที่ร้านก็ไม่อยู่ทั้งตองคน

“หมอว่าไงละ” ผมถาม พยายามเอื้อมมือไปแตะต้นแขนพ่อเบาๆ และมีความรู้สึกว้าว ว้าวเมื่อตรงนั้นหย่อนราวไม่มีพลังเหมือนที่ผมเคยสัมผัสเมื่อวัยเยาว์ และสิ้นคิดไม่อบอุ่นเหมือนที่เคยหนุนเมื่อหลายปีก่อน

“หมอขอฮากให้ออดเกล้า” ที่แห้วพูดอย่างพ้อใจ

“พ่อจะต้องอยู่ที่นี้นานเท่าไร?”

“คงไม่น้อยกว่าสองอาทิตย์” ที่แห้วมีท่าทีกตัญถัน

“ผมกับหญิงจะหมั้นมาเยี่ยม” ผมมองดูพ่อตอน “ที่แห้วต้องการอะไรไหม?”

“ไม่” ที่แหวนวีนปฏิเสธ “นัตกับหญิงมาให้พ่อเห็นหน้าบ่อฮกที่พอแล้ว”
 ผมมองที่แหวนอีกครั้ง หด่อนสบคาผมนิ่ง ดวงคำดูนั้นฉายแววเด็กคือขงจื๊อผม
 ต้องเป็นฝ่ายหลบสายตาไปทงอื่น...ผมรู้จักพอดี พ่อไม่ใช่คนช่างกับเงิน ได้มา
 เก้าโหล่พอจะใช้ไปจนหมดกับการกินอาหารดีๆและเที่ยวเตร่ ค่อยเงินขาดมือ
 เมื่อโหล่ พ่อถึงจะออกวิ่งค้นหาใหม่ เมื่อพ่อคกงานเป็นเวลานานเช่นนี้ ที่แหวน
 จึงมีแต่รอยขำโดยไม่มีรอยยิ้ม และอึ้งพ่อต้องเข้าโรงพยาบาล รอยจ้ำก็คงเพิ่มพูน
 ขึ้นอย่างมากมา

“แต่...” ผมหัวงเบาๆ

“ที่รู้ว่านัตกำลังคิดอะไรอยู่...” ที่แหวนเย้ยขึ้นด้วยน้ำเสียงเคร่งเครียด “...แต่นัตอย่าห่วงเลย เป็นหน้าที่ของพี่ที่จะดูแลพ่อของนัตอย่างดีที่สุด ค่อยให้พี่ต้อง
 แล่นเรือเป็นจีนๆหรือชาวต่างชาติมาเลี้ยงเขาที่ก็จะทำ” (132-133)

แหวนมีความกังวลห่วงใยในตัวพ่อนัตอย่างจริงใจและแสดงออกกว่าเธอพร้อมทำ
 ทุกอย่างเพื่อเขาแม้ต้องแลกด้วยศักดิ์ศรีขงคน ความรักและความเสียสละของแหวนที่ไม่ทิ้งพ่อ
 ในยามยากนี้เองที่ทำให้นัตยอมรับเธอได้ในที่สุด

คังได้กล่าวมาแล้วว่า บทสนทนาใน วรรณิณชวดแก้ว มีบทบาทในการบ่งชี้
 ความขัดแย้งของตัวละคร เช่น ในช่วงที่หมิงตั้งครมภ์จนนัตและป้อมหาทางออกด้วยการให้ทำแท้ง
 มีบทสนทนาท้ายบทที่ 25 ที่แสดงความขัดแย้ง ในใจของหมิงเมื่อถูกกระหน่ำคำพูดของนัตอย่าง
 ไม่ตั้งใจดังนี้

เสียงเคาะประตูดังขึ้นเบาๆ ทำให้ผมวางมือจากภาพที่กำลังครอชิงอยู่

“หมิงเอง” หมิงส่งเสียง พร้อมกับผลักประตูเข้ามา

“น่าเกลียดจัง” หมิงจะ โงกค้วมาดูรูปที่ผมวาดไว้ก่อนจะเดินไปนั่งที่เก้าอี้ริม
 หน้าค่างค้วท่าทางเซื่องซึม

“ซลทพี่ พอร์ดเทรค” ผมบอกนื่อง

“หมิงไม่คิดว่านัตจะหน้าค้วอย่างนั้น”

“ทงเราทุกคนมีค้วงด้านอยู่ในตัวองทั้งค้วงที่นำรักและน่บอชิต นัตอยู่ที่นี่
 ะคั้งเอาค้วงไทงออกมาแคค้งค้องคนอื่น”

“แต่หมิงมีค้วงที่นำเกลียดชียงด้านคิ้วว...หมิงไม่ค้วงทำอะไรคั้งเลยในชีวิต
 มีแต่ทำไปให้พ่อ แม่ ที่นัตเสียใจ...”

“หมิง” ผมปรววมเบาๆ “อย่าพูดเรื่องนี้อีกเลย”

หมิงก้มหน้าถง เธอขมมือขึ้นแคค้ที่หน้าค้องเบาๆ (157)(เน้น โดยผู้จัด)

คำพูดของนิตเกี่ยวกับภาพเหมือนของตัวเองแสดงว่านิตเข้าใจความซับซ้อนของมนุษย์ที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย อาจวิเคราะห่ว่าเขาไม่ได้คิดว่าตัวเองดีกว่าคนอื่น นอกจากนี้ การที่เขาถือกวาดบ้านที่นำเกล็ดทรายจะบังชี้ว่าเขาเองก็หมกมุ่นกับความผิดพลาดของตัวเอง ที่สำคัญก็คือคำพูดนี้ก็ทำให้หนึ่งปริกปรึว่าตัวเองเลวกว่าคนทั่วไปเพราะมีแต่ด้านลบ นิตห้ามไม่ให้น้องสาวพูดถึงความผิดพลาดของตัวเองเพราะเขาไม่อยากเห็นความเจ็บปวดของเธอ แต่เขาก็ไม่สามารถแก้ไขปริกปรึของเธอที่มีต่อตัวหนึ่งเองได้

ในบทที่ 26 บทสนทนาซึ่งสืบเนื่องจากท้ายบทที่ 25 แสดงว่านิตพยายามกบฏความทุกข์ของน้องสาวด้วยการพูดให้เธอมั่นใจในความเป็นพี่น้องที่มีกันอยู่เพียงสองคน และต่อว่ากตาฮาที่หนึ่งไม่คอยเล่าให้เขาฟัง เมื่อหนึ่งตอบ นิตจึงได้ประจักษ์ว่าคนมีตัวตนหักกันให้หนึ่งเผชิญปัญหาอย่างโดดเดี่ยว บทสนทนาในบทที่ 26 นี้กระตุ้นให้นิตย้อนระลึกถึงเหตุการณ์ที่ตนตัดบทเมื่อหนึ่งพยายามจะเล่าเรื่องไปทำกิจกรรมกับป้อมที่ถล่มให้ฟัง

“ป้อมเข้าไปตอนหนึ่งถือเค้กสลัม แล้วอาหนึ่งโฉบคว้าไว้หนึ่งตอนชั้นประถมหนึ่งบอกให้เด็กๆ ท่อง ก ไก่ ข ไข่ เด็กท่องกันเสียงดังแสบ แค่ออกบอกให้คงกรสนุกเด็กอ้าปากหาว... ทั้งห้องมีสมุดไม้เล่ม กับดินสอตุ๊กๆ ไม้เท้าเอง พอลคนหนึ่งตลออีกคนก็ขโมยดินสอเขามาเขียน เผลอเกิดทุบกันอีกๆ หนึ่งต้องเข้าไปห้ามลงโทษคนทุบให้อินทางแขนหน้าห้อง แยกพูดอยู่คำเดียวว่า... ดินสอของตุ๊กๆ หนึ่งว่าแกลงมีดินสอแห่งนั้นอยู่แห่งเดียวถึงได้หิวมาก”

“วันหลังขนไปแจกสักโหลสองโหลซิ” สมประจักษ์

“ไม่ พี่นิตไม่เข้าใจ นีอมบอกว่าเราหลงกันว่าเขาคิดองการวิเศษ มีอยู่สักหนึ่งที่ขนวิเศษไปให้พวกเขา ทั้งข้าวของเสื้อผ้า ทำให้เขาคิดการเป็นฝ่ายรับไปโดยไม่รู้ตัว แต่สิ่งที่เขาต้องการมากกว่าวิเศษก็คือด้านจิตใจที่จะทำให้เขาารู้สึกว่าตัวเองไม่ได้โดดเดี่ยวสักที...”

“ไอ้ป้อมมันบ้า” ผมสายหน้า “หนึ่งอย่าไปฟังมันนัก ลอนเขียนด้วยกันมันก็อ่านหนังสือแม่ถกๆ พูดจาพิลึกๆ เป็นประจำ”

“แต่หนึ่งว่าป้อมเป็นคนน่าสนใจมากกว่าพวกลูกเศรษฐีที่มีนิตต้องคอยตามไป”

“จะยกย่องบูชาใครก็เชิญตามสบาย ทำไมจะต้องมาแจะคนอื่นด้วย” สมตุ

“ก็หรือว่าไม่จริง” หนึ่งเถียง “อ้อม...”

“ตอนที่หนึ่งอยู่ซุกซนอีก แล้วก็ไม่ต้องมาเล่าเรื่องบ้านนอกคนละอะไรเกี่ยวกับไอ้ป้อมหรือเด็กพวกมันให้ที่ฟังอีก”